

A KEGYES TANÍTÓRENDIEK

VEZETÉSE ALATT ÁLLÓ

NAGY-BECSKEREKI ALGYMNASIUM

TUDÓSITVÁNYA

AZ

187⁵/₆-ik TANÉVBEN.

NAGY-BECSKEREKEN.

NYOMATOTT PLEITZ FER. PÁL KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1876.

I.

KÖLTÉSZETÜNK TÖRTÉNETE. *)

A költészetnek két főneme van: nép- és műköltészet; a költészetben általában véve három főcsoportot különböztetünk meg: lyrát, epost és drámát; a két első mind a nép- mind a műköltészetben feltalálható s tulajdonképen amannak szülötte, — míg a dráma, noha csirái a népköltészetben rejlenek, kizárólag a műköltészeté. A tárgy és előadásmód szempontjából ama három főcsoportot az idő három főmozzanatával tehetni párhuzamba; a lyrát a jelennel, az epost a múlttal, a drámát a jövővel. — A népköltészet őseredetű, — ha tehát azon kérdéssel foglalkozunk, melyik jött a főcsoportok közül legelőbb létre, úgy a drámát, mint a sokkal későbbi műköltészet termékét, mellőznünk kell, — s egyedül az epost és lyrát vehetjük figyelembe. — A hagyományok szerint legelső volt volna az epos, de pszichológiai érvek késztetnek az ellenkező elfogadására, hogy ugyanis legrégebb a lyrai költészet, mely a legegyszerűbb s legbensőbb, — mert „az egyéni érzés őskútforrása minden költészetnek“¹⁾. — Hihető azonban, hogy midőn az eposi költészet is megszülemlett, ez sokkal rohamosabban fejlődött a lyrainál, s emezt magába vegyítette, de magába nem olvasztotta; így jöhettek létre azon ősi eposi énekek, melyekben „fejletlen epico-lyrai csirát“²⁾ találhatni. — A lyrai költészet a zenével áll összeköttetésben (értem a népköltészetet), kérdés, melyik jött hamarabb létre, a dallam-e vagy a szó, a szöveg? E kérdésre sem adhatni tökéletesen határozott feleletet; itten is meg van mindenik elméletnek a maga védője. — Bartalus,³⁾ a derék zenetudós, a szó, a szöveg hamarabb létrejötté mellett van, bár — úgy mond — „ez ellen is meg annyi kivételre találunk“; Aigner,⁴⁾ népköltészetünk jeles bűvara, ellenkezőt állít, és pedig határozottan. — Szerinte „valamint a dallam és rhythmus iránti érzék a nyelvet (ez, közbevetőleg mondva, Darwin állítása), maga a dallam a szöveget, úgy egyáltalán a lyrai költészet megelőzte az epicit.“

Ez röviden a költészet fejlődésének rajza.⁵⁾

Az ősidőktől fogva egészen a mohácsi vészig költészetünk alig-alig mutat fel valami kis emléket, s ezek is minők! Minő silányságok! Irodalmunk minden kedvelője csodálkozva kérdezheti Lévayval: „hova lettek nemzetünk régi dalmokvilágának alkotásai, hogy még töredékben is csak léha foszlányok juthattak korunkig?! Nincs okunk föltenni, hogy ama korban kevesebb fogékonysággal bírtunk volna a költészethez, mint bármely más nemzettársunk. — Népünk mai nap is erős hajlamot, sőt szenvedélyt táplál zene és dal iránt.“⁶⁾ — Csakugyan képtelenség volna ilyesmit föltenni, ha népünk költői lelkületét megfigyeljük. — Minálunk meglehetősen későn kezdtek kiaknázni népköltészetünk kincseit, mennyi vesztetett el e kincsekből! S mégis minő tömeget és mily értéket vagyunk képesek eddig is felmutatni! Nálunk is a nép egyszerű gyermeke oly naiv idealizmussal fejezi ki búsongó szerelmét, boldogságában oly jártasi módon enyeleg, hazaszeretét oly bensőséggel énekli, de mindezt oly költőien egyszersmind, hogy őskora korántsem tűnhetik fel előttünk kevésbé szebb színben, mint bármely más népe. — Valóban azon nép, mely a falujában véghezmenő eseményeket oly hamar tudja ma is egy-egy balladává alakítani, nem tudta volna őskorában hőseinek dicső tetteit megénekelni? —

De hol vannak tehát emlékeink? Megfelelhetünk Arany Jánosnak szavaival. — „Mi magyarok, ugymond ő, nem vagyunk azon szerencsés helyzetben, hogy egy népileg naiv, de önálló irodalomnak a hajdankorból fennmaradt gyöngyeire büszkén mutathassunk. — Mi őseinkhez számítjuk Etelét, de az Edda és Nibelunge-Not, a Hildebrand- és Detreének, melyek a nagy hódító nevét ma is emlegetik, idegen népek tulajdonai. — Mi akárhány Rodrigót szemelhetünk ki az ozmán harcok idejéből: de Cidünk nincsen, sőt Hunyadi magasztos neve is

*) E cikk megírásánál egyedüli célom volt rövid „ismertetést“ adni hazánk költészetéről; felolvasztott a helybeli társas körnek, mely a magyar elem terjesztését tűzte ki magának dicséretes célul, ápril 22-iki estélyén; ez ismertetés összeállításához legjelesebb irodalom történeszeinket iparkodtam használni, kiket az illető helyeken mindenütt megemlétek.

¹⁾ Gottschall költészetana II. 3. l. — ²⁾ U. az u. ott. — ³⁾ Kisfaludy-társ. évlapjai. VII. 199—200 l. — ⁴⁾ Figyelő. II. 63 l. (6-ik sz.) — ⁵⁾ Legkiválóbb aestheticusunk: Greguss, más felosztást követ. — Négy főcsoportot különböztet meg; ezek következők: I. Oktató v. tanköltészet. II. Leiró költészet. III. Lyrai és IV. Eseményes költészet. — Ez utóbbi osztályba sorozza a drámával együtt az epost. a) — De az oktató és leiró költészetet az „újabb német aestheticusokkal“ egyetértve, bátran mellőzhetjük, mint jogosulatlan korcsfajokat, melyek ugyanis csak kivételesen fordulnak elő önállóan. — ⁶⁾ Szépirod. figyelő 1862. II: „Régi skót balladák és a vándordalnokság.“

a) Kisf. társ. évl. VIII. 168, 169, 170 l.

elhangzott népszerű költeményeinkben, míg a szerb ajk Szibinyáni Jankot nem felejtették. — Micsak hírét halljuk a daloknak, melyek egykor Attila és Árpád, Endre és Matyas asztalánal zenghettek, anélkül hogy azokból egy árva betűt felmutatni, egy árva hangot utánzöngéni bírnánk!*) Ősi hagyományok, hősmondák helyett Anonymus, Kézai s a görög Priscus krónikáit nyertük örökségül ama késő időkben. — Jellemezően mondja kedves költőnk: „sajátságos sorsunk, hogy míg szerencsésb nemzetek legrégebb történetüket, hova a história nem ér, költői maradványokban nyomozzák: nekünk, megfordítva, a história nyújt némi vezérfonalat költészetünkhez.“**) — Őskori költészetünket illetőleg egészen e krónikákra vagyunk utalva; e krónikai nyomokból kiválóbb hősookról egyes epopeák léteztek, és hogy azon időkben is költőileg nyilvánítá érzelmeit népünk, megéneklé szerelmét, honszeretetét. — A magyar rhapszód a honfoglalás után nem sokáig pengethette kobzát, hegedőjét; már Gejza alatt új irány nyilvánult a fejedelmi udvarban; megtörténi kezdetett azon czél számára az út, melyet fia, István vitt ki. — István belátta, hogy a magyar nem maradhat meg ősi vallásában, ha elenyészni nem akar, nagy buzgalommal terjeszté népe közt a kereszténységet; jaj volt annak, ki ellene mert szegülni. — Ilyen körülmények között az üldözött dalosok nem zenghettek szabadon és íhletve; el kellett némulniok; a táltosok is titokban hangoztaták énekeiket az új vallás ellen. — De a felkelők leverettek, vezérok szörnyű sorsra jutott, s meg kelle hajolni az uralkodó vasakarata előtt; a magyar nép nagy átalakuláson ment keresztül. — Azonban a „zengőszavú“ dal azután is hirdeté a dicső elődöknek, Etelének, Álmosnak (e — mint mondani szokás — „magyar Mózesnek“), Árpádnak hősteiteit és sorsait; azonban a jelen is elég anyagot szolgáltatott a költészetnek; megszűntek ugyan (már Gejza alatt) az idegen országokban való harcziás kalandozások; de azért a hegedősöknek nem kelle hallgatni, megénekelhették s meg is énekeltek a többi közt Salamon viszontagságait, a lengyelek megszabadíttatását, a cserhalmi győzelmet; csak hogy ez énekekben már az ősi hitregék helyett a kereszténység lehelete volt észrevehető. — Igaz ugyan, hogy a pogány-elem sokáig nem veszett ki teljesen a népből, de ez elem képviselői igen csekély számmal voltak; s a nagy tömeg buzgalommal ragaszkodhatott új vallásához és „védasszonyához“; legalább erre mutat azon előszeretet, melylyel a szent királynak, Lászlónak, hő- és csodatettei iránt viseltettek; roppant dús lehetett azon monda-, illetőleg legendacyclus, melyből reánk, késő utódokra is, elég maradt fenn. — Hogy azonban eme mondavilágokból mi töredéket sem bírnak, annak igen egyszerű és sajnos oka van. — Mind Toldy mind Arany J. azt vélik, hogy a hegedősöknek énekei hagyományképen, feltett örökségképen szállhattak fiúról fiúra, de le nem irattak; a kik pedig tollat vettek kezükbe, azok épen nem költeményeket jegyeztek fel az utókor számára, hanem krónikákat irtak; e krónikásoknál pedig „feltűnő a jőzanság, melynek folytán minden történelmi valót a mesétől, költeménytől elválasztani igyekeztek.“***) — Midőn Kézai Simon mester vagy a névtelen jegyző a húnok és magyarok őskoráról akartak feljegyezni holmit, a hegedősök énekeihez, a hagyományhoz valának utasítva. — Ők azután el is fogadják a hagyományt; de mi módon! A monda egyes részei felett okoskodtak, kritikuskodtak, s durva kézzel iparkodtak letörölni arról a költészet himporát, hogy valót irjanak az utódok számára. — „Azonban e jőzanság, mond Arany J., hátrányos vala népköltészetünk emlékeire; hátrányosabb talán, mint maga a keresztényvallás terjesztése: mert ez csak hitregénknak üzent hadat; míg a korai kritika dere hagyományos költészetünk virágait fonnyasztá el, midőn a történetből száműzni akart minden regeszerűt. — Az értelemnek idő előtti felülkerekedése a képzelmen, okozta szerintem, — végezi derek költőnk, — hogy irott költészetünk mindjárt eleve különvált a népiestől, lenézte, megtagadta ezt, s míg ez által az utóbbinak lassú hervadását, majdnem végenyészttét idézte elő, önmagát is megfosztotta az egyedüli biztos alaptól, melyen a nemzeti költészet csarnoka emelkedhetik.“***)

Csakugyan hasztalanul óhajtozunk régi dalmokvilágunk bűbája után még egy Nagy Lajos, egy Mátyás dicső korából is! Emlékek helyett azt csak hiteles történelmi nyomok bizonyítják; ámbár bírnak néhány töredéket; pl. a honfoglalásról szóló hosszabb éneket, mely „csak helyenkint gyaníttatja a népileg naiv epos befolyását, egészben véve idomtalan rimkrónika“;**) ilyen még a Thaly által felfedezett Szabács ostroma, mely leghosszabb töredék, és Apátnak zavaros, felforgatott gúnyverse. — A vallási költészet terén csak Szt. Katalin csinos és könnyű verselésű legendája érdemel említést. — E töredékeket eléggé jellemzik Arany idézett szavai.

Áttérünk a 16-ik századra, a mohácsi vész után eső és a hitújítást megszilár-lított korra, mely korban úgy, miként a következőkben is, hazánk viszonyai vajmi sajnosak voltak. — Költészeti maradványaink távolról sem elégítnek ki bennünket, de az előbbeni időkhez mérve meglehetősen számmal vannak; s nemcsak a költészet mind három nemében mutathatunk fel egy-egy kiváló jelenséget; hanem a műköltészet mellett még népköltészeti maradványokat is bírnak a fáradhatlan Thaly munkássága folytán. — Idézhetjük a műköltészet legnagyobb részének jellemzésére Arany szavait; a ki főntebb említett cikkében így ir folytatólag: „a mi főnmaradt, az már alig némi kivétellel, iskolázott emberek műve, kik a nép kerek compositióját laza terjedtséggel, naivságát tudákos reflexióval válták fel; a szép helyett sívár igazra, gyönyörködtető helyett tanulságosra törekedvén.“***) E kevés „kivételek“ közé esik, legelőbb is a lyrát véve, b. Balassa Bálint; ő e század egyetlen valódi költője; ezelőtt csak vallási és hazafiui dalait ismertük, pár évvel előbb napfényre kerültek Deák Farkas sze-

*) Új m. Múzeum 1856. „A magyar nemzeti versidomról.“ — **) Szépirod. figyelő 1860. I. „Naiv eposunk.“ — ***) Szépirod. figyelő. I. (1860.): „Naiv eposunk.“ — *) U. az u. ott. — **) Arany J. u. ott. — *) U. az: Új m. Múzeum 1856: „A magyar nemzeti versidomról.“

rencsés felfedezése folytán szerelem-daljai is, mikben „lángoló hév, gazdag képzelem s változatosság hangulatban és formában“¹⁾ található; a tartalom költőisége mellett kiváló megemlést érdemel nála a külalak, melyet csinosan, könnyedén kezel. — Megemlíthetjük még az ugynevezett „jeremiádokat“, melyek Jeremiás siralmához hasonlóan előre siraták hazánk bekövetkezendő romlását; hangjuk igaz érzélem melegétől van áthatva, de épen nem költői. — A vallási költészet jobbadán csak a külalak csinosására nézve mulja felül az előbbeni maradványokat, habár némelyik írónál a vallásos érzélem meleg, költői hangon nyilatkozik.²⁾ — Az eposi költészet terén találjuk a híres Tinódit, az utolsó magyar hegedőst, miként nevezni szokás. — Csakhogy Tinódi nagyon különbözik ismeretlen elődeitől, a kikeről különben nem nagy kegyeletességgel emlékezik, midőn „csácsogásait“ említi. — Ő nem költeményt akart írni, hanem krónikát, verses krónikát. — Költőisége szakértő zenetudósok szerint rögtönzött dallamaiban van, mik egyszerűek, búsak s meghatók; azonban a mi a szöveget illeti, nem adja kivétel nélkül mindenütt a puszta történetet (a minek valóságát s mibenlétét fáradsággal s költséggel nélkül kulatta); helyenkint nyilatkozást enged hazafiai fájdalomának, ami meleg hangon történik. — Itt idézem Arany L. szavait, melyek nemcsak Tinódinak, hanem társainak műveit is hűn jellemzik. — „E krónikák és elmélkedések tömegéből — mond írónk e század eposi költészetére czélozva — kiemelkedik egy érzélem, melyben az író se bibliát se a latin írókat nem követi, mely közvetlenebbül fakad lelkéből: a hazaszeretet érzelme. — Nem gazdag eszmében, de igaz a hangban. Szívből jön, szívhez szól s az egykoru hallgatókat, kik együtt érezték a bajt, annyival jobban megillette, mert a költői eszmék hiányát pótolta a dalnok éneke és zenéje. — Kétségkívül — folytatja — megható lehetett, midőn Tinódi bus hangon elkezdte panasolni kortársai előtt, hogy sirva vész el szegény Magyarország, eltávozott régi vigalma, elpusztult gazdagsága, fogságba estek főemberei.“³⁾ — Tinódin kívül itt találjuk még a híres Toldi Miklós megéneklőjét, Ilosvai Pétert;⁴⁾ Arany L. szerint „Ilosvai a hagyománynak valószínűleg egészen kész meséiből alig érthető zavaros életiratot csinál, mely legfőleg olyan olvasót érdekelhetett, a ki hallomásból már jobban ismervén a Toldi — mondákat, Ilosvai verseit csak emlékeztetőnek (schlagwortnak) használta.“⁵⁾ — Megemlést érdemel az ugynevezett szendrői névtelen verszete, mely ma is elterjedt balladaként él a székely nép ajkán; s Argirus királyfi és Tündér Ilona szerelmének története, ez utóbbit P. Szalmáry K. román (oláh?) eredetűnek véli s Ipolyival együtt azt hiszi, hogy Argirus királyfi históriája „erőtelve és tudákos szerzők által egyesítettett ami valószínűleg önállólag létezett Tündér Ilonánkkal.“⁶⁾ — Toldi a spanyol Amadis-mondakörrel talál benne hasonlóságot; bárhonnan merítette az ismeretlen szerző tárgyát, e mű e század eposi költészetének gyöngye. — Birunk még ezeken kívül számtalan történeti (részint hazai történetet, részint külföldi mondákat tárgyaló) és bibliai versezeteket, miknek általános fölemlítése azonban elégséges.

A drámai költészetet röviden összefoglalva legutóljára fogom ismertetni; s azért most mellőzöm.

E század népies költészetét Imre S. következőleg jellemzi: „Van köztök számos történeti tárgyú. — Vanak a társas és magánéletből fakadtak is. — Némelyek változásokon mehettek át s származások idejét nem könnyen állapíthatni meg. — Vannak régiesek, egyszerűek, melyeknek szintűgy tárgya, mint folyása s verselése népies eredetre mutat. Vannak műköltői felfogást, kifejezés-módot, mesterkélést mutatók; s ezek tanultabb vagy iskolásabb emberek művei lehetnek. Vannak tréfások, játsszi elmét, de kevésbé művelt izlést tanúsítók. — Különös figyelmet verselésök érdemel, melynek a népnél máig divatozó alakjai fordultak elő. — E tekintetben a műkölteményeket sok meghaladja.“¹⁾

A 17-ik században költészetünk nagy haladást tanúsít. — A lyrai költészet ugyan nem mutathat fel egy b. Balassát, de igen egy Zrinyit, a kinek költői ereje hasonló, habár nyelvezetével tőle messze áll; Zrinyi mellé sorolhatjuk gróf Balassát is, a csinos szerelmi daloknak költőjét; Rimai, Beniczki és Kohári gróf mint egyes verselők érdemelnek említést. — A vallási költészet is nagy lendületet vett, mind a catholicusoknál mind a protestánsoknál, főleg emezeknél Szenczi virágoztatta fel költői és könnyedalaku zoltár fordításával. — Miként az előbbi században, úgy itt is találunk a szombatok közt egy íhletett vallási költőt, Pécsi Simont. — Zrinyinek is van egy vallásos költeménye („A feszületre“), költőien s meleg érzéssel van írva.

A eposi költészet terén ugyancsak Zrinyié a dicsőség Ő hőskölteménnyel ajándékozta meg egyszerre költészetünket; minálunk nem talált e téren elődöt, kit követett volna, s mégis remek művet adott. — Igaz, ő Virgilt, Homért s Tassót olvasgatá s főleg ez utóbbi után indult, azonban eredeti maradt; a hol ő Tassót követé, ez Virgilt, Virgil Homért, emez az ismeretlen rhapsodokat követé; de sokkal nagyobb tehetség is volt Tassónál. Hogy csak egyet, de igen lényegest említsék, T. compositiója ros; T.-nál Rináldo (a ki Achillesre emlékeztet elvonulásával a hadseregűl) vagy Tankred épen úgy háttérbe nyomja Gottfriedot, kinek főhősnek kellene lennie, miként Vörösmarty „Zalán futasában“ Árpádot Ete.²⁾ — Zrinyinél oly correct compositiót lelünk, minő az aesthetikai kívánalmaknak megfelel, s minőt irodalmunkban egészen Arany Jánosig nem bírtunk kivüle. — Darabos nyelvezete s verselése, a mellett hogy ő korát megelőzte, okozta azt, hogy csak a késő ivadék ismeré

¹⁾ Toldy F. kézikönyve (2-ik kiadás) I. 91. l. — ²⁾ Ilyen a Toldytól nagyon dicsért szombatos: ifj. Fazekas Mihály. — ³⁾ A. L.: „A magyar politikai költ.“ Budapest-Szemle 1874. 7-ik sz. 94. l. — ⁴⁾ U. az u. ott 93. l. — ⁵⁾ P. Sz. K.: „A magyar regévilág“ 57. l.

⁶⁾ Toldit Toldy mythologiai alaknak tartja; Imre szerint T., mivel „a történetírás nem esmérí, egészen a nép költői lelkéből termett“ (Irod. tört. 3-ik kiad. 120. l.); noha b. Kemény már a monda természetéből kiindulva tiltakozott e feltevés ellen, s noha Miskolczy Károly 1860-ban a Tholdiak (s Th. Miklós) létezését történelmi adatokkal bizonyította be.

¹⁾ Irod. tört. 3-ik kiad. 122—123. l. — ²⁾ Arany J.: „Zrinyi és Tasso“ (befejezetlen): Budapesti szemle 1860. VII. s VIII.

fel benne a nagy költőt, s helyette kora mást dicsőített. — Ez Gyöngyösi volt, kit Gyulai így jellemez: „Gy. tulajdonkép verses krónikákat, históriás énekeket irt, azonban nem törekedett hűségre mint Tinódi; nemesak krónikás, hanem költő is akar lenni, leleményekkel vegyíti krónikáját s épen nem veti meg az allegorikai és mythologiai elemeket sem. — Használja a csodálatost is, de minden epikai magasb cél nélkül, megkísérti a bonyolítást, de távolról sem emelkedik egy kerek mese tervéig. — Művei a krónika, epos és verses regény különös vegyületei erős lyrai hangulatokba olvasztva.“¹⁾ — És csakugyan Arany J. őt határozottan lyrai tehetségnek tartja, mint a ki önmagát nem ismerve lépett az eposi térre; míg Zrínyi jellemfestésben Homér mellett áll, Gyöngyösi alakítani is nehezen tud, s alakjai psychologice egymástól alig-alig különböznek.“²⁾ — De szerencsével bánik a nyelvvél, elég ügyesen versel, bár rimelése kiállhatatlanul monoton; s mégis, épen ezért, egy századnál tovább dicsőítették, sőt majdnem istenítették szegény verselőnket. — Mellözve Zrínyi lelketlen követőjét Lisztit és a többieket, csak az Imre által nagyon dicsért Köröspataki Jánost említem meg, kinek Lupuj vajdáról szóló versezete „a történetet ez időben ritka ügyességgel tárgyalja, élénken van elbeszélve, rövid hangzatos sorokban, népies balladai menetelleg. — Jó tapintattal érinti csak a főmozzanatokot, lyrai hévvel és clevenséggel szól.“³⁾

E század népies költészetéből Thaly K.-nak 12 évi buzgó fáradozása folytan egész kis irodalmat mutathatunk fel; oly dúsan virágzott a kuruczvilág költésze. — E gyűjtemény alapján készíté Arany L. political költészetünket tárgyazó különő academiái székfoglalóját. — E népies költészet egészen political színezetű, e költeményekben a labancz és kurucz párt gúnyolja egymást, majd mindkettő benső fájdalommal kesereg hazájának romlása felett; főleg Rákóczi, Bercsényi, Thököly s más főbb egyének körül forognak e költemények, melyek legnagyobb részében „vallásos bensőség, istenbe vetett bizalom, hazafiúi sajnó fájdalom“ található,⁴⁾ itt találkozunk a híres Rákóczi-nótával, melynek számos variatioja ismeretes, s melyről oly gyönyörűen mondja Arany L.: „— e százados rhapsodiának szövegében ne keressünk költői gondolatokat. — Egy panaszos fölajdulás az egész; nincsenek benne se nagy eszmék, se költői képek; együtt termett és együtt terjedt el dallamával s inkább ennek tulajdonítható a mély és állandó hatás, melyet a nemzet kedélyére gyakorolt, mint magának a panaszos versnek. A dallam maga is elég volt fölébreszteni a fajó hangulatot s mellette a szöveg szavai jóformán elvesztették jelentőségüket.“⁵⁾ — Nem oly becsekese e népies költészet eposi maradványai, melyek közül az egyik így kezdődik: „Az ki régen fegyvert fogott hazájáért,“ s melynek „hűsei“ Thököly Imre s Zrínyi Ilona. — E mű, mondja Thaly K., „úgy látszik epos, vagy olyszerű regényes költői beszély akart lenni, mint nagy hírű kortársa: a „Murányi Venus“ (Gyöngyösinek leghíresebb verses regénye — miként Toldy — vagy költői beszélye — miként Arany nevezi). — „Azonban, folytatja Thaly — a költő hosszasan áradozó elbeszélő modora — mely kivált a mű közép részeiben uralkodik — hátráltatja a cselekmény fejlődését, úgy hogy az ének már-már tisztán alkalmi költeménynyé kezd fajúlni, ezt azonban a névtelen szerző szerencsére maga is észrevéve, versének utórészeit gyorsabban és több cselekménnyel folytatja le.“⁶⁾ — Arany L. még a zavaros compositió mellett roszalja azon symbolismust, melynél fogva szerző „a törököt hold, a németet sas, a francziát kakas vagy lilom névvel emlegeti.“⁷⁾ — Thaly dicséri benne a „hű érzelemfestést, a különböz lélekállapotok ügyes ecsetelését, a szép leírásokat, a találó hasonlatokat s allegorikákat“ s kitűnő verselését. Egy másik: „Thököly hadi tanácsa“ Arany L. szavai szerint „alig egyéb versbe szedett gyűlésnaplónál.“ — A Rákóczi-korból megemlíthető Dálnoki Veres Gerzson „rokonszenves együgyűséggel s jó lélekkel irt“ verses krónikája.⁸⁾

A 18-ik századnak, melyre már átmehetünk, kezdete és vége között nagy különbséget lelünk. — A 18-ik század elejét Toldy irodalmunk hanyatlási korának nevezte, mi ellen legujabban egyik lelkes fiatal irodalomtörténészünk (Szinyei J. ifj.) tiltakozott; e tiltakozás kiterjedhet az irodalom többi ágaira, egyedül a költészetre nem. — A vallásos költészet terén csak Rádai Pál birt költői érrel; imakönyvökhöz függesztett énekei miatt szánjuk őt ide, miket „valódi vallásos buzgóság, hathatós gondolatok és nyelv tüntetnek ki“;⁹⁾ ez énekeken oly csin és gyakorlottság mutatkozik, miszerint Arany J. azt hiszi, hogy ő már fiatal korában verselgetett s ekkor szerezte magának eme gyakorlottságot; s egyszersmind R.-nak elveszett ifjúkori kísérleteiben véli feltalálhatni ama lánczszemet, mely a 17-ik század költeményeit Amade dalaival összefűzi.¹⁰⁾ — Faludi kevés vallási költeményt irt, de ezek közül kettő érdemel kiváló figyelmet, melyekben „mélyen lángoló buzgóság rebeg, s azokat szent énekeink legszebbjeivé avatja.“ — Ezek czímei: „Úr Jézushoz“ és „A feszülethez.“¹¹⁾ — A világi lyrában szintén Faludi és Amade voltak a fűszereplők, habár műveik nyomtatásban e korban nem láttak napvilágot. — Amade, a szerelem és katonai élet ihletett dálnoka, kinek dalait szüles Magyarországon énekelte a szépnem, „nemcsak az élet embere, melyet mint a felsőbb karok tagja, mint katona és utóbb felsőbb állásu tisztviselő ismerni tanult, de mint az élvezet embere is, gazdag költői érenek nemesak belső szükségéből engedett ömlengő folyamatot, hanem azzal lánogatta szerelmes óhajtásait és kalandjait is. Nagy könnyűséggel alkotta hol méla és epedő, majd ismét lángoló vagy daczos, majd költődő és édes, és gyermekded dalait, melyek többnyire jól gondolva, szemléletes költői nyelven előadva vannak.“¹²⁾ — Faludit Imre S. emígy dicséri: „Ő életének egy részét Rómában töltötte, hol az olasz költészet megismerése s főkép

¹⁾ Vörösmarty életrajza. 1869. 51. l. — ²⁾ Koszoru 1863. I. 23. s. 24. sz. — ³⁾ Irod. tört. (3-ik kiad.) 174. l. — ⁴⁾ Toldy: Irod. tört. 1872. I. 78. l. — ⁵⁾ Budapest. szemle. 1874. VII. sz. 99. l. — ⁶⁾ Adalék a Thököly- s Rákóczi-kor irod. történetéhez. I. 108. l. — ⁷⁾ U. ott 96. l. — ⁸⁾ Toldy u. ott. — ⁹⁾ Toldy: Költ. története. 2-ik kiad. 316. l. — ¹⁰⁾ Koszoru 1864. I. 26. sz. — ¹¹⁾ Toldy u. ott. — ¹²⁾ U. ott Toldy 312. l.

a francia népdalok gyakori hallása által ébredt fel költői lelke. — Kedves könnyű lejtésű dalokat szerzett s a francia költőknél ekkor divatozott pásztori verseket utánozta; ekkép az időszak minden más költőjét, kellemes dalai, valódi érzései, játszi elméje s ügyes verselése által felülhaladta s ez időből talán ő maga érdemli meg a költői nevezetet;*) mi ehhez hozzá tesszük e szavakat: Amaden kívül. — E kor eposi költészete eredetiséggel nem bír s egy Zrinyi után óriási süllyedést mutat; mellőzhetjük.

A 18-ik század végén irodalmunkban szokatlan mozgalom támadt; ezelőtt az írók u. n. „egymásra-hatásáról“ alig lehetett szó, s most egyszerre különböző irányú iskolák alakultak.

Maria Theresia, az ifjú és szép királynő, megtámadtatta magát minden oldalról ellenségei által, s a magyarokhoz fordult; ismerte jól e népet, tudta hogy az egy pár jó szóért kész elfelejteni (legalább ideiglenesen) százados seregeit s vakon rohan a tűzbe azért, a ki jobb időkben a legrútábbul bánt vele; a főnemesség fellekesült s laborba rohant, győzött, vesztett, s végre is megvédte királynőjét; a hála természetesen nem maradt el. — De e hála a kígyó hálájához hasonlít, ámbar Toldyval sokan csak a mostani ivadék fictiójának vélték ez állítást, mit azonban történeti adatok is bizonyítanak. — Mária Th. hálából felállította Bécsben a testőrsereget; a főnemesség el volt ragadtatva s nem bánta, nyomorogjon a szegény nép. — Mária Th.-nak szándéka volt asszonyi eselszövényt hajtani végre a mit elődei I. Ferdinánd óta hiába fáradoztak kivinni, t. i. Magyarországot Németországba átolasztani; s ő ezt szép csendesen, lassan akarta eszközölni, el átvitva a magyart, hogy észre ne vegye a halót, mely az ő számára ki van terítve; s csakugyan „az ügyesen kivett háló, mondja Ballagi Aladár, sokat fogott; de a fogottak súlya szétszaggatta azt.“**) — A magyar testőrség azért jött létre, hogy a nemesség fiatal korában hozzá szokják már a német elemhez s hazáját — miként az akkori dicső magyarok szokták tenni — megvesse. — De a lelkes fiatal testőrök sajnosan szemlélték, mennyire elmaradt hazájuk az európai műveltség színvonalától; szent vágy támadt bennök hazájukat felvirágoztatni, ennek irodalmát újra teremteni. — Bécsben a francia műveltség volt e korban irányadó; természetes hogy ők is ezután indultak s nem a német, hanem a francia irodalmat tanulmányozták, követték. — Így nyerték az utókortól a „franciás iskola“ nevet. — Költészetünkben „idylli“ rendtelenség volt, hiányzott egy határozott irány. — „A testőrkar erőteljes föllépése, — mondja Ballagi A. a testőrségről szóló gyönyörű monographiájában, — ez idylli állapotot gyökeresen felforgatta s megváltoztatta. Irányt tűzött maga elé. Java szellemek megtörték az utat s a csapatban sok követőt hódítottak a maguk részére. Régi hagyományoktól függetlenül, érzélatosan járván el a verselésben, a külföldre vették szemüket s vezetőjökké a korokban világvezető francziát fogadtak el, s ennek formáiba kezdték kovácsolni a durván, előkészületlenül talált nyelvet.“***) — Arra nézve, hogy ki volt a francziás iskola megindítója, eltérők a vélemények; Toldy állhatatosan Bessenyei Györgynek ítélte oda e dicsőséget, míg Ballagi A. b. Orczynak vindicálja azt. — Azonban (noha hihető, hogy Orczytól nyertek ingert a verselésre, mivel vele sokan állottak összeköttetésbe s munkáikat előbb vele közlék) a francziás iskola középpontjául Bessenyeit kell tekintenünk. — Orczyt ez iskolához számítani, helytelenség; sokkal inkább számítható az u. n. népiesekhez. — Orczyt teljesen jellemzi Arany J.-nak ezen ítélete: „Orczy..... oly korban szólalt meg, midőn a költészet halálos dermedtségben feküdt, s példája, ösztönzése által nagy mértékben hatott irodalmunk fölélesztésére. Mint a romlatlan magyarság fajképe (typus) s mint oly bölcs, ki az erényben s önmérsékletben helyezi a főbölcseséget, eszméire nevezve conservatív; de ez egyszersmind forrása satyrai erejének, melylyel a műveltség erkölcsrontó hatása ellen föllép. — E vidorkás gúny (egy apróságokat nem számítva) ő nála jelenik meg először: ő tehát comico-satyricus költőink apja.“****) — A francziás iskola tagjai közül Bacsayt, Péczelit, Telekit s a többit mellőzve egyedül csak Bessenyeit tekintjük meg részletesebben. — Ő a drámán kívül leginkább a tanköltészetet művelte; a tiszta lyrai hangot ép oly kevéssé halljuk ő nála megcsendülni, mint társainál; a tanköltészetnek, e korcsfajnak, a lehető legkárhóztatandóbb ágát, a Pope-félét művelte (a kárhóztatás természetesen aethetica szempontból történhetik). — Bessenyei irt még egy hőskölteményt is, de ez meg nem jelent, és egy „Tarimenes“ című Toldytól „philosophiai regénynek“ nevezett művet, melyet Závodszyk Voltaire-féle modorban irt satyrának tart a catholicismus ellen, mire B. akkor áttért. B. hatását Toldy következőleg adja elő: „.... B. hatása a költészetre mély és üdvös volt. Ő azt eszmékkel termékenyítette meg, s valamint a formákat a lyrain kívül — úgy a tárgyakat tekintve is, kiemelte azon szűk körből, melyben addig mozgott.“***) A külalakon javított; a mennyiben ő csak két sort rímeltetett össze, míg mások négy sort; de ebben Illei János jezsuitát követte. — „B. hatása nem a költő működéseiben határozódik; nem is philosophiai és históriai munkáiban: ő azonkívül hogy számtalan új eszmét és ismereteket hozott forgásba, főleg példa- s irányadólag és gerjesztőleg hatott mint írásaiban úgy leveleiben és szóban; buzdított, izgatott, vezérelt: ő mondta ki első, hogy nemzetet egyedül saját nyelvén lehet mívelni: .... ő volt első, ki ugyanezért a tudományoknak magyar nyelven művelését, s e célra egy tudós társaság felállítását, nyilván sürgette; ő, ki hódító személyessége által egy sereg lelkes és előkelő embert a nemzeti nyelv és irodalom pártolására, sőt művelésére is megnyert“****) ámbar a tudatlanság őt ebben megakadályozni igyekezett. — „Testőreink fellépése főleg azért vált irodalmunkban korszakalkotóvá, mert ők öntudatosan irányt választván, azon egy irányban megmaradtak s a nemzeti irodalom fejlesztésére vonatkozólag velök egy nézetűeket maguk körül csoportosítottak. — Az ellennézetűeket pedig kizárván, hasonló, irányok szerinti tömörülésre szorították. —

*) Irod. tört. 205. l. — **) B. A.: „A magyar kir. testőrség története.“ 1872. 11. l. — ***) U. ott 274. l. — ****) Arany J.: Orczy Lőrincz. Koszoru 1863. II. 13. s 14. sz. — **) Toldy F.: A magyar költészet története. 2-ik kiad. 340. l. — *) U. az u. ott.

Felleptük után e csoportosulások önkényt végbementek s ekkor akadunk először, tendentiosus irodalmi körökre.¹⁾ Mielőtt azonban egy másik körhöz átmennénk, említsük meg Ányos Pált, a kit egy iskolához sem lehet számítani, noha „eredetére nézve“ a francziához számítják; — csak hogy épen oly kevés joggal, miként Orczyt. — Ányos, e szerencsétlen pályatévészlett szerzetes, valódi költő volt; ő nem indult a francziák után, fordítgatott ugyan némebből, latínból; de szerelmi dalaiban saját hőérzéseit tolmácsolta. — „Az ő lépteit, mondja Endrődi K. S., komor búsongás árnyai kísérik, könyes szemekkel bolyong a földi téreken, kedélyét az elegia fellegei fátyolozzák, meghasonlásban él magával és a világgal, a hit glóriája nem képes őt boldogítani, s a megnyugvás — mintha félne e sötét alaktól — messze elkerüli őt.“²⁾ Költeményeinek egyrésze az előítéletnek esett aldozatúl, balgatag örökösei közül némelyik megsemmisíté a mihez jutott. — Azonban az elnyomott szabadság érdekében is felszólal. — Midőn Mária Th. meghalt, utódja II. József nem bírván anyjának ravasz alnokságával, nyíltan rohamosan iparkodott végrehajtani annak s elődeinek szándékát; ez ránk nézve szerencse volt, mert ez által magyarjaink fel-felébredettek alvásukból. — Ányos ez időben, midőn II. József szigorú rendeleteit kibocsátotta, irta meg „Kalapos király“ czimű költeményét, melyben kegyetlenül vágja Józsefet, a ki magát nem akarja megkoronázlatni (innen a költemény czime). — Egyéb költeményei „világos tanúbizonysága tiszta magyar érzületének.“³⁾

A második iskola, mely a francziással körülbelől egyidejűleg támadt, az u. n. „classica“ volt. — E kör tagjai közti viszony tökéletesen ellenkező volt Bessenyeiekkével; míg emezek barátságos buzdítással iparkodtak egymást költészetünk felvirágoztatására feltűzteni, amazokat a polémia hozta egymással közelebbi érintkezésbe. Ez iskola sokkal kevesebb taggal bírt s így korántsem fejleszthetett ki oly roppant munkásságot, miként a francziás. — Legelőször Baróti Szabó Dávid lépett fel, a ki épen úgy miként társai, cath. pap volt. — Ő társaival, kikről „mit sem tudott“, a classicai irodalom nyomán akará hazai költészetünk felüdíteni; azonban ez egész iskola egyedül a külformával bajlódott s nem a szellemmel; igaz, a francziás iskoláról sem mondható, hogy az encyclopaedisták eszméinek volt hű tolmácsolója, — de ez az akkori censura miatt nem is lehetett. — Baróti verselése, miként Imre S. írja, „mint kezdetben természetes is, gyakran mesterkelt, erőltetett, kellemes hangzat nélküli s alig nézhető másnak, mint iskolai kísérletnek; de azon időben, melyben minden műveltebb ember latin szerzők tanulmányából szerzette műismeretét, azokon képezte ki izlését, szokatlan kedvezéssel fogadtatott“⁴⁾ — B. Sz. épen oly kevésé költő, miként Rajnis, ez iskolának 2-ik tagja, a ki szeretett dühösen polemizálni s verseit csakis „példák“ adása végett függesztette a verselésről szóló értekezése mellé; tevékenységének nagy részét fordítások képezik Virgilből; értette Virgilt, de „elegantiával“ nem tudá fordítani. — Baróti is lefordította Virgil eclogáit, — e fordítás Toldy ítélete szerint „kellemre“ nézve felülmúlja Rajnisét, — de emez viszont „bár német származású volt, a „székely poetát“ a nyelv tösmagyar, hathatós és erőltetés nélküli kezelésében kétség kívül meghaladta.“⁵⁾ — A 3-ik s legkiválóbb társ Révai, a ki a nyelvészet terén korszakot alkotó lángész volt; ő társait is felülmúlja. — „Révai sem bír költői teremtő erővel, de igen költői érzéssel, bir szenvedélyvel és kényesebb izléssel társainál: azért ő gyakran meghat, és mindig érdekel.“⁶⁾ — Az ő nyelvazete és verselése „correct“, sőt „szép“ is; nemcsak a classicai külalakokat, hanem a nyugati, irodalmakét is művelői énekeiben, melyekhez hasonlíkat, irodalomtörténészeink megegyező ítélete szerint Faludi óta nem láttunk.“⁷⁾ — Műfordításaiban is társai felett áll jóval. — Mindjárt itt említhető meg Révainak a nyelvészetben hatalmas ellenlábas, Verseghy Ferencz, a ki szintén nemcsak classicai alakokat használt; ő költői érrel bír s költeményeinek külalakja hangzatosságra nézve Révait felülmúlja s Amadé mellett áll; nagy érdeme „van neki hazánk zenéjének történetében, minthogy kedves dalaihoz maga készíte dallamat. — A classicai iskola tetőpontját Virágban érte el, a ki „nemcsak legügyesebb és legizletesebb kezelője a külső formának kortársai között, hanem legtisztább kifejezője egyszersmind azon szellemnek, mely a classicai régiséget örökké minta s szabályadóvá teszi.“ — Ő a classicusoknak igazán „lelki rokona;“ ő „a hazaszeretet, erény, józan életbölcesség megéneklője volt;“⁸⁾ mintaképe neki Horacz volt, kit le is fordított. — A classicai iskolának haszna abban áll, hogy el lapult költői nyelvünket „megtömrítette“ s a mellett a tehetségesebbek által a classicai szellem is behozatván költészetünkbe, ez a tökéletesedéshez közelebb vitetett.

A 3-ik kör volt a népicseké, kiket szintén csak munkásságuk hason irányba fűzött össze. — Megkezdője Dugonics András, a ki regényeivel roppant hatást idézett elő. — Már a 16-ik században találunk kísérleteket a regény körül, de ezek idegen művek fordításai s még fejletlen szerkezetűek; a 18-ik században jelentékenyebb a Kártigám történetét tárgyazó, — azonban ez sem eredeti. — A magyar regényirodalom megteremtőjének Dugonics tekintendő; regényeinek személyei Árpád idejében vagy általában véve a „régibb“ időkben szerepelnek; de miként Szathmári Pap K. mondja,⁹⁾ ezen alakok, ha ugyan alakokká ki bírja domborítani, egészen Mária Th. idejebeli czopfos magyarok; rendkívüli anachronismusokat találunk minden lépten nyomon; a lélektani festéshez legkisebb érteke sincsen; — s szeret bennünket tanítgatni (de tanai ma már nevetségesek), s ez okból regényének majd minden lapjához alól jegyzeteket függeszt; pl. megmagyarázza, hogy a morvákat „marháknak“ hívták eleink, mert ezeknek zászlójukon „Marha-czimer“ volt s mert mikor a magyar

¹⁾ Ballagi Al. id. műve. 272. l. — ²⁾ Ányos P.: Költém.-Abafi L. 101. l. s Szana Figyelője 1871. 45. sz. — ³⁾ Ballagi A. u. ott 641. l. — ⁴⁾ Id. műve 211. l. — ⁵⁾ Költ. tört. 365. l. — ⁶⁾ U. ott 363. l. — ⁷⁾ U. az u. ott 364. l. s Imre S. id. műve 212. l. — ⁸⁾ Toldy: Irod. tört. 3-ik kiad. 120. l. — ⁹⁾ Koszoru 1864. II. 4. s 5. sz.

rájok ütöttek, ezt kiabálták. (Etelka I. 9. l.) — Különben az ilyen izellen etimologizálás Anonymustól kezdve napjainkig fenntartotta magát. — D. nyelvezete népies, közmondásokkal túl tömött s helyenkint vastagon népies. — D.-t korának szempontjából kell megítélni; ő kortársait, ez elkorcsosult magyarokat „hazai történetre és magyar nyelvre“ óhajtotta oktatni, a mi sikerült is neki. — „Ő az ébredező nemzeti visszahatásnak semmit sem tágitó zászlóvivője, ki olvasó közönségét, mind izlést, mind nemzetiségét illetőleg, egy lépéssel előbbre vitte.“¹⁾ — A népies iskolának hívei közül csak még gr. Gvadányi J. volt hasonló hatással a közönségre; ő az elhiresedett peleskei nótárius szerzője; ő conservatív magyar, a ki gúnyolja nemzetiségéből kivetkezett korát; nótáriusa azonban több helyt kiesik szerepéből s önmagával jön ellenmondásba; magyaros nyelvezete nem épen oly izléstelen miként Dugonicsé, s meglehetősen versel. — Gv. nótáriusa egészen benyomult a nép képzeletébe. — Gvadányiról így ír Arany J.: „E költő oly alakot teremt, mely a nép minden osztályában ismerőssé válva, mintegy az élők, a járókelők közé vegyül, időfolytán a nemzeti monda hagyományos alakjaihoz csatlakozik, s az együgyűbbek előtt mint valóságos előszemélynek marad fenn emlékezete, s mintegy a népmithológiába van fölveve.“²⁾ — E körnek lyrai költője P. Horváth Á., kinek népdalai ma is fenmaradtak a nép ajkán; vannak csinos vallási költeményei; eposi működése csak ártott hirnevének. — A többi lelketlen „versfaragók“ említést sem érdemelnek.

Látjuk, hogy ezen különböző irányu körök költőt alig mutathatnak fel (ilyenek mégis: Ányos, Révai, Verseghy, Virág és még Horváth Á. talán), de annál több lelkes férfit, kik egész életük a hazai költészet felvirágoztatásának szentelék, s kiknek egyedül köszönhetjük mai álláspontunk dicső voltát; övéké a kezdeményezés dicsősége, s bármi módon történt is ez: „Minden nagyok apró a kezdete. Minden idővel s halkkal véssen erőt és gyarapodva terül“ mondja a nagy Révai. — Meg kell emlékeznünk még egy kisebb-szerű körről: a debreczeniről, melynek műveiben „a classica s általában nemesebb versalakok a népies tárgyakkal sajátosan párosulnak,“³⁾ s a classica versalak és rím Toldy jellemző szava szerint, vadházasságra kelnek. — Érdemleges megemlést e kör annyiban érdemel, a mennyiben az ifjú Csokonaira befolyással volt; e kör alapítójának, Földinek, van néhány csinos verse, de sokkal híresebb Fazekas „Ludas Matyi“-ja miatt, mely ma is rendkívüli köztetszésnek örvend a bundás atyafiaknál, a mestergerendán vagy a kemencze vállán foglalván helyet, mint (nem tudom, ifjabb v. öregebb) Tatár Péter dicső elmeszüleménye.

E században (a 19-ikben) költészetünk hallatlan rohamossággal indult fejlődésnek. — Mielőtt a Kazinczy-iskolához térnénk át, egy kiváló költő-csappal találkozunk, kiket Toldy önállónak, Imre S. pedig „átmeneti költők“-nek nevez. Legkiválóbb köztük Csokonai és Kisfaludy S. — Csokonai nemcsak lyrai, de epicai tehetség is volt, főczélja volt egy Árpádról szóló hősköltemény megírása, miben őt a halál megakadályozta; szerelem-daljai benső érzéssel s költőileg irvák (csak a „Földiekkel játszó“-t említem, melyben lemondása oly művészi van kifejezve); ő különös szerencsével kezelé az anakreoni versalakot. — Parasztdalai, miként akkor a népdalokat nevezni szokás volt, ma is nagyon kedvesek s élnek a nép ajkán. — Lyrai költeményei közül legtöbb kortársra a „Földiekkel játszó“-t vagy pedig a „Csikóbőrös kulacs“-hoz irt dalát tartá legszebb művének. — Eposi művei közt fő a Dorotya című, melyet Salamon szerint Pope „Elrablott hajfűrt“-je után irt; — izlésének tisztatlansága a kor hibája. — Róla Gyulai így nyilatkozik: „Csokonainál népszellem nyilatkozott öntudatlanul s féltéken bár, de erélyes jelt adva. — Ő kifejlődésére nézve szerencsétlen korban született, s hogy önmagával meghasonlásba jött s elkésérült szelleme kicsapongásban keresett menedéket, nemcsak magán körülményeiben keresendő. — Magyar népköltőnek születve, majd a görög s a latin, majd a német s olasz iskolák igájába kelle hajtani fejét, s ahelyett, hogy a néphez szóljon, a népszellemnek legyen szolgája, melynek szülőtte volt, az arisztokratai multságait kelle megénekelnie. — Ha geniusát követte, az irodalmi közizlésen látszék erőszakot tenni s mintegy titokban vétkezett.“⁴⁾ — Kisfaludy S. a szerelem és a nemesség költője, amazzá „Hymli szerelmei“, emezzé „Regéi“ tették; ő a magyar Petrarca, miként nevezni szokás. — „Hymfi szerelmei“ két részre oszlik, kesergő és boldog szerelemre. — Az első rész (a kesergő sz.) költői becsre fölül-múlja a másodikat, melyben sok költőietlen és oly dolgot találunk, mire illik Horác „non erat his locus“ mondása. — Salamon F. őt Petőfivel szemben a szerelem oly dalnokának nevezi, ki ez érzelmet „elvontan“ éneklie meg. — Regéiben „a nemesség költője volt. Megénekelte régi várait, lovagiasságát, előjogait, falusi örömeit s mindazt, mi jellemében szép és nemes volt. Képviselé a költészetben a középnemesség. bár nem szabadelvű, de nemzeti visszahatását József kora ellen.“⁵⁾ — Még csak a költői lelkü melancholikus Daykát s a vele egészen ellenkező természetű Bacsányit említsük meg, e derék és izgékony jellemű férfit, kihez hasonló szabadszelleme politikai költőt irodalmunkban egész Petőfőig nem lelünk. (Ar. L.) — E században a classica iskola megújult; de ezen „új classicainak“ férfiai már a múlt század legkitünőbbjeinek is (pl. Virágnak) magasan felette állanak. — Igaz, hogy e kör fejének fölve szintén a nyelv körül forgott, de a „szellem“ legkevésbé sem lön mellőzve: Kazinczy, e kör atyja, nyelvünket iparkodott megnemesíteni, de iparkodott az általa fordított írónak egyszersmind szellemét is áthozni fordításaival, a mikkel akarta leginkább célját elérni. — Nyelvújítása a költészet történelmében is kiváló figyelmet igényel. — Ő és társai, tanítványai, nemcsak a latin, de a görög és német classicus írókat is (Goethe, Schiller, Klopstock stb.) tanulmányozák, s így jött létre ezen „görög-német“ iskola. — Kazinczy költeményei szép nyelvezettel, classica csinnal és költői érzéssel bírnak. —

¹⁾ Koszoriú 1864, II. 4. s. 5. sz. — ²⁾ Szépirod. figy. I. 25. s. 26. sz. — ³⁾ Imre id. műve 215 l. — ⁴⁾ Gyulai Pál: Petőfi S. és lyrai költészetünk: Új m. Múzeum 1854. IV. — ⁵⁾ U. az u. ott.

Kazinczy eszményi elve iskolájának némely tagját igen is elvont költészet produkálására vezeté. — Valódi horáci lélek lakozott Berzsényi Dánielben, e hatalmas ódaköltőben; míg Kazinczy költészete leginkább enyhe völgyek felett szállong s enyelgő, vagy miként ő szeretle mondani: dévaj hangon csípkedé a hiú esetlenséget; addig a Berzsényié minduntalan sasként a fellegekig iparkodik hatolni, azon hang, melyen ő megszólal hasonlít a trombita összeszorított hangjához. — B. egészen beleélte magát az antik világba, sok helyt található nála horatiusi reminiscenciákat, de ezek eredetiségét nem veszélyeztetik; a mythológiát annyira bevitte költészetébe, hogy műveinek teljes értéséhez fensőbb mythologiai képzettség kívántatik. Különben elismerhetni Salamonnal együtt, hogy ő mind ennek daczára magyarosabb sok par excellence „magyaros” költőnél. — Míg Kazinczy a rítornellet s sonette-et, mely utóbbi nemben Szemere Pál adott remeket, addig Kölcsey a balladát iparkodott meghonosítani nálunk, és pedig „Bürger nyomán”; e tette által, mondja Gyulai, „egészen kilépett a classicismus köréből s az újabb fejlődés útját egyengette.”¹⁾ — Ő, a ki társai közt legnagyobb műveltségű volt, „inkább csak elvben, kiválóan eszményi irányánál fogva tartozott a német-görög iskolához. Borongó kedélye, önkinzó fájdalma nem fért össze a classica nyugalommal és derűltséggel. — Nem találván föl eszményeit se a magán-, se a közéletben, sóvárgásba, fájdalomba vezetett kedélye, meghasonlása néha erősebb hangokat is hallat, bár általában véve a szelid érzelmek és borongó ellágyulás költője.”²⁾ — S hogy mily kevéssé tartozott Kazinczy iskolájához, kitűnik abból, hogy Vajda Viktor Petőfire s Aranyra gyakorolt befolyását iparkodik kimutatni. E körnek voltak kitűnő meseköltői is, mint Szentmiklósi A. és a sokoldalú és széplelkű Fáj A. s Vitkovics. — A következő iskolához átmenetül tekinthetők talán Horváth Endrét, a ki ősi dicsőségünket, Árpádot énekelte meg s a kinek Toldy a classica ditió megteremtésének dicsőségét nyújtja; művében nincs compositió, nyelvezete is néhol hibás, azonban nincs költőiség nélkül; különösen gyönyörűen tud festeni.

Az aurora- vagy Kisfaludy-kör a fiatal költőkből állott össze, kik szakítva az előbbieket kizáró classicismusával, a romanticismus képviselőivé lettek; ő rájuk sem volt befolyás nélkül eleinte a német irodalom, de ebben is a romantikus költőket tanulmányozzák; azonban a németen kívül tanulmányozák még az angol és más népek költészetét is. — E körnek Kisfaludy Károly volt feje, ügyes epicus s a lyrában is kedves hangon szólal meg, néha művészi remeket alkot. — Mellőzém Vitkovicsot, Kazinczy kortársát, a ki a népdalnak volt főleg buzgó művelője; Kisfaludy K. is művelé e fajt, elég szerencsével. Az ő népdalai sem némultak el még a nép ajkán. Legnagyobb hatást azonban a dráma terén tett. — Fejedelme, legnagyobb költője e körnek Vörösmarty Mihály, ki a költészet mind három nemében meglepőt adott. — Dalaiban, ódáiban, elegiáiban ritkán találjuk meg ugyan azon tiszta fajt, melyet az aestheticai szigorú szabályok követelnek; de ilyen szabályok egy lángészt, minő Vörösmarty volt a költészet terén, gyöngék lebilincselni; az érzés meleg hangján, költői ihlet-séggel szólalt meg, s ha a műszabályok követelményeinek eleget nem tett is, ez nem akadályozta, hogy örökbecsű remeket alkosson. — Hazafiúi költeményei közül a „Szózat” ma épen úgy imádsága népünknek, mint Kölcsey „Hymnusa”; minő különbség van e két költő közt! Kölcsey nem akart már hinni hazája jövőjében, megtört reménnyel halt meg; Vörösmarty reményét soha sem, a legkeservesebb időkben sem, veszté el! — Vörösmarty legnagyobb a lyrában. Az eposban már aestheticailag nem correct; e nemben leghíresebb műve „Zalán futása”, melynek szerkezete hibás, e körülmény mentheti hiányait is; nem egész két év szüleménye; de hogy V. sokkal nagyobb költői errel s aestheticai érzékkel bírt Horváthnál, a ki tizenkét hosszú esztendeig irogatta „Árpád”-ját, látni azon epopoeai töredékekből is, miket V. részint az epopoea becsének akkorában alábbszállása, részint a kor politikai viszonyainak újabb fejlődése miatt bő nem fejezett, hanem a drámához tért által.³⁾ — Czuczor szintén epicus és lyricus; eposainak compositioja nem eléggé correct, legjobb a Toldytól dicsért „Aradi gyűlés”-ben, melyet „elbeszélő drámának lehetne mondani, oly drámailag alkotja meg a költő e történetet, a jellemekre fektetvén a cselekvényt, melyek nem leiratnak, hanem beszédek- és tettekben fejledeznek s lélektani belátással, gyakran valódi homéri vonásokkal, igazi egyénekkül vannak alakítva.”⁴⁾ — Főműve lett volna „Hunyad” című epopoeája, de ezt, miként Vörösmarty, félbehagyta. — Sokkal jelentékenyebb lyrai működése; őt az 50-es években a népies költészet legkiválóbb képviselőjének tekinték. — Idézem az ekkori kritikának szavait: „Nem mondhatjuk, hogy valamennyi költeményei a tisztán magyar népdal hatványai, gyűpontjai (sokakból ugyanis a szláv dana sajátosságai is látszanak eszményítve kitűnni), nem mondhatjuk azt sem, hogy minden költeménye tulajdonkép népdal akarna lenni: de a forrás, melyből dalai előbuzognak, mindig a népek szemléleti köre, mindig a népelet.” — „Cz. költészetében uralkodik bizonyos szabatoság, bizonyos eszesség, melynél fogva minden költeménye tiszta, átlátszó, kerekded egésznek képez, mintegy kézzel fogható

¹⁾ Vörösmarty életrajza. 1869. 125. l. — ²⁾ U. az u. ott. — ³⁾ V. ö. Gyulai: Vörösm. életrajza, s Kemény: Emlékbeszéd V. felett (Kisfaludy-társaság évlapj. új foly. II s Tanulmányainak II köt.) — ⁴⁾ Toldy: Irod. tört. II 44. l.

szépséggel, szinte mathematicai egyarányval.¹⁾ — Népies elbeszélő költeményei a legsikerültebbek; ő ép oly szerencsésen szólal meg humoros hangon, miként Vörösmarty. — Vörösmarty hatása megteremté a „Kiövi csata“ című hőskölteményt, melyet szerzője, Debreczeni Márton, élte végéig rejtegetett asztalfiókjában, s melyet be nem fejezhetett; méltó helyet foglal el a többi epicus költők közt.

A kor politikai iránya változával irodalmunk rohamosabb léptekkel közeledett szintén egy újabb határozott irányhoz. — Megfelelőleg az akkori demokratiai mozgalmaknak, költészetünk magára a nép költészetére irányozá figyelmét. — Henszlmán figyelmessé tett népmeséinkre, Erdélyi (ki maga is népdal-költő volt) népdalainkra s gyűjtései és értekezései által épen úgy izgatott mellettük, mint saját dalai által. — Erdélyben ugyanekkor támadt egy derék férfiú, Kriza J., a ki szintén a székely népköltészet kincstárát iparkodott kiaknázni, — de gyűjteményét (s ekkor is csak az I. kötetel) 20 év múlva adhatá ki; Kr. is művelé a népdalt, s valamint az ő dalai átjöttek Magyarországra, épen úgy átszármaztak Erdélyi dalai is az erdélyi néphez.

E viszonyok között támadt azon népies nemzeti triumviratus, melyet Petőfi, Tompa és Arany J. képeznek. — Petőfit igen sokféleképp itélik meg: Gyulai Pál és Salamon Ferencz rosztalják Petőfiben a szenvedélyességet, indulatosságot, mely úgy sem tudja magát nála költőien kifejezni, Salamon a politikai költészet terén tett működését értéktelennek, sőt olyannak nyilvánítja, mint a melylyel ártott hírnevének. — „P., a szenvedélyes, haragos Petőfi, mond Salamon, az enyelgés, a szelidebb humor és a legtökéletesebb lelki nyugalom és csend valódi költője, nem pedig a nagy szenvedélyeké. — A költő egész eredetiségét s legszebb tulajdonait megörökítő művei, a kedélyes, enyelgő vagy szeliden elmerengő lelki állapot szülőttei.“ — S ismét: „P. sikerültebb lyrai darabjai igen sokszor egy-egy magáról adott genre-képek vagy kis románczok. — Tájékei is sokszor genre-képeket foglalnak magukba. — Mihelyt Petőfinek eszébe jut, hogy ő nemcsak költő, hanem demagóg, szociális vagy politikai szerepre hivatott ember, s eszméket foglal versbe, alig mondható költőnek, mert legtöbbször költőileg értéktelen mindennapi eszméket s közhelyeket nyújt ilyenkor.“ — Ugyancsak ő gáncsolja a „vérrealismusát“, mibe P. „mind szerelmi mind politikai irányu szenvedélyesebb dalaiában többször esik.“²⁾ Gyulai P. mellőzi politikai költeményeit s így nyilatkozik: „P. táj-csendélet- és genreképei a magyar költészet örök remekei lesznek. Bizonyosan vetekednek a világirodalom legjobbjaival. — ...P. fölfedezte a pusztát. Eddig senki sem látott rajta semmit, az ő képzelődése megnépesíté. Szabad szilaj lelke nem találhatott méltóbb tanyát, mint a végtelen tért, s a Tisza mellán az ő legkedvenczebb folyója, mert e hazában születik s hal meg s tetőtől talpig magyar, épen mint ő.“ — Még csak azt idézem tőle, miként méltatja P. népdal-költészetét. — „Midőn P. népdalaival föllépett, valódi esemény volt. Soha magyar dalok oly hamar nem szállottak a nép ajkaira, mint az övéi. — Mindenki elismeré, hogy ő írja a legjobb népdalokat. — S valóban a népdal Petőfinek igazi eleme. Míg egyfelől egészen hatalmában a nép érzülete s gondolkozásmódja, nyelve, addig másfelől a magyar népdalok szaggatottságát, mely a nyugatiakkal ellentétben nem annyira az eszmében mint a hangulathoz keres egységet, az érzések átjatszását a természet képeire, az erős festőiséget, a csillogó színek játékát, annyi eredetiség- és művészettel olvasztá egy ujdón és ragyogó költészetté, hogy a meglepetés általános volt; dalai annyira magyarok, természetesebbek és könnyedek voltak, hogy minden ember azt hívé: ilyen könnyű írni, ez nem is művészet.“³⁾ — P.-t, mint politikai költőt, Salamonnal szemben Arany László védé és méltatja P. népdal-költészetét.⁴⁾

P. eposi művei csekély jelentőségűek, melyek közül „János vitéz“ a népmesék modorában van írva; de ezek erős compositióját nélkülözi. — Tompa valamennyiök közt legközelebb áll a szoroson vett műköltészethez symbolismusával, mely leginkább virágregéiben nyilatkozik, „ez ábrándos csodás költeményekben,“ melyekben Tompa „a természet titkos életének alig sejtető mozzanatait ellesve, az emberi indulatokat s szenvedélyeket ama gyöngéd lények életébe átvivé, a képzelődés és eszmélkedés sajátos vegyületét hozta létre, mely értelmet és tanulságot rejtve mindenütt a rege külső szövete alá. — A jelvi költészet legszebb termékei ezek.“⁵⁾ — E virágregék és mástartalmú regéi, népmondái, románczai s egyes humoros beszélői képezik epicai költészetét. — Lyrai költészetéből legelőbb is remek népdalait említsük meg, melyek a Petőfiiével versenyeznek, s szintén csakhamar az egész országban elterjedtek („Télen nyáron pusztán az én lakásom“ pl.). — „Ő, mint lyrai költő, mondja Lévy, kivált a forradalom utáni időszak költője. — Husz évi nemzeti szenvedésünk korszakának fájdalmai és reményei, önbizalma és küzdései, egy költőknél sem tükröződnek oly biven és gyakran, oly művésziileg és mélyrehatóan, mint Tompánál, úgy hogy az ő költészete valóban ama gyászos kor meg nem hamisított rajzául s versei a nemzet életerének akkori igaz lüktetéséül tekinthetők.“⁶⁾ — Tompa mélyen érző, szép lelkű s elegicus kedélyű költő; költészetével élete épen úgy össze van forrva, miként Petőfinél. — Vörösmartyánál az általánosabb jellemű művészi lyra, Petőfiben s Tompában a magyar lyra, a népdal emelkedett igen magas fokra; de az epos is megtalálta a maga mesterét Arany Jánosban. — Arany is lyrai költő; miként maga mondja: „hajlama, ösztöne, munkairánya ellenére“ lett ezzé a forradalom utáni szomorú idők hatása alatt; ennek daczára a lyrában sem áll hátrább társainál; lyrai költeményeinek alapvonása a melázó búsongás, mi azonban nem válik oly erős színezetűvé, miként Tompánál; s rendesen humorban olvad fel. — A szív érzéseit egyszerűen s melegen tolmácsoló kis daltól kezdve valamennyi fajban, ódában, elégiában stb., példányszerűt alkotott. — Az epos terén azonban pártatlanul áll, osztatlan dicsőségben. — Arany megteremté a

¹⁾ Tájékozás újabbkori lantos költészetünk körül. Pesti napló 1854. april 26—29 sz. — ²⁾ Salamon F.: Petőfi Sándor. Budapesti szemle IV. s V. kötet. — ³⁾ „Petőfi és lyrai költészetünk.“ Új m. Múzeum. 1854. IV. — ⁴⁾ Idézett értekezésében. — ⁵⁾ Szász K. Tompa életrajzában. (T. összegyűjtött művei. VI. k. 1870.) I. k. XXVI. l. — ⁶⁾ Kisfaludy-társ. évlapj. IV. k. új foly. „Emlébeszéd T. M. felett.“

balladát, úgy a hogy azt hazai népköltészetünkben s a skótokéban találjuk; mert Kölcseyvel együtt Arany elődei hosszabb vagy rövidebb költői beszélykét értettek ez elnevezés alatt. — Arany megteremté a tulajdonképeni magyar (másképen: népies) epost. — Legelső föllépése „Rak Bende“ című (később „Elveszett alkotmány“) comicus eposával történt pályadijat nyerve; e mű compositiója meglehetősen laza, egy pár élesen kidomborított alak elmosódik s a mű végén a mythologiai alakok allegoriává foszlanak szét, s halljuk a kor szokásos rhetorikai hangját. — De már e műben oly drámaiság és jellemzési képesség, oly irónicus sőt helyenként sarcasticus hangulat található, hogy (daczára a kissé darabos külalaknak) Toldyval elismerhetjük, miszerint irodalmunkban minden e nembelit felülmúlt, de még ma sincs felülmúlva. — Azonban nem ezen parodisticus epos tette őt híressé, hanem „Toldi“ című „hős-idylli képek“ rajzolata (saját szavai), egy remek költői beszély. — E művet az akkori kritika, a szigorú „Szépirodalmi szemle“ tüntetéssel fogadta s halhatatlanságot jósolt írójának. — Toldit Arany illosvai lelketlen tákolmányából egy művészi compositiójú költői beszélylyé alakította. — Közlöm az akkori kritika illosvai vonatkozását, mely későbbi összes költészetét is jellemzi. — A compositió mellett „...nem kisebb költőnk ereje a jellemző lélekfestésekben; nála a jellemek nem leiratnak, hanem cselekvésbe téve nyilatkoznak... — S ez a drámai módja a jellemzésnek kitünteti e művet legtöbb költői beszélyek közt, s kölcsönöz neki oly élénkséget s fris mozgékonyt, milyen a költemények e nemében ritkán tapasztalható. — E költemény legkitünőbb sajátága a népiesség, melyet a népszerűségtől élesen meg kell különböztetni, s mely nemcsak a kifejezőmódban, nemcsak a nyelvezet- és verselésmódban — ezek külsőségek — hanem, és leginkább, a felfogás naivságában áll, e látszó öntudathiányban, mely azon kor népköltőinél találtatók csak, midőn a tudomány és művészet a természet közvetlenségére olvasztólag nem hatottak, midőn a költő korának és népének szemléletét, érzését, nem a művészetnek, melyet nem ismer, törvényeihez, nem ennek eszméit czéljaihoz szabja; hanem belső szükségességből úgy adja, mint az benne, népének hason miveltségű tagjában visszatükröződik, ki nem miveltségre, hanem csak egyedi felsőbb adományokra áll népe felett. — Ez a népköltő lényege szoros értelemben; s e tulajdonság tiszta, foltatlan birtoka teszi Arany művét ritka tüneménynyé az egyetemes műköltészetben, s egyetlenné a magyar irodalomban.“¹⁾ — Toldi különben csak első része egy cyclusnak, melynek végső része: „T. esteje“ szintén megjelent; a középső rész („Daliás idők“) befejezetlen. — Számos nagyobb költői beszélyei közül csak a „Murány ostroma“ című van befejezve, mely drámai előadásával s jellemfestési hatályosságával méltó társa a többieknek*). — A „Nagy-Idai czigányok“ című paródia-szerű epos a forradalom utáni idők hatásának szüleménye; legutóbbi időben helytelenül lön megítélve. — Arany eposi műveinek koronáját „Csaba“ című trilogicus epopeája képezi, melyből az első rész már a 60-as években megjelent „Buda halála“ címmel (II. rész Ildikó III. r. Csaba). — Már a múlt század óta létezett azon forró vágy, mely költészetünknek egy őskori epopeát óhajtott. — Ismerjük a nem sikerült kísérletet. — Arany nem Árpád, hanem Attila mondanakörét választá hőskölteménye tárgyául. — Arany már Toldiban a magyar középkori lovagiasság s idylliesség korába viszi lelkünket, — itt egészen a homályos ősidőkbe ragad magával el, — ezt tárja elének „zengőszavu“ énekével úgy miként különben azt a magyar Homér sem teheté. — Őskori naivság s azon természet iránti különös ragaszkodás, mely a görög hősköltőben létezik, található költőnkénél is. — Minthogy a gazdag hünmondakör összeköttetésben van a Niebelungen-Lied-del, igen természetes és finom tapintatra mutat, hogy egyes apróságokban ezen epopeára vagyunk emlékeztetve. — Nem hagyhatom említés nélkül leghosszabb terjedelműnek látszó s talán legszebb költői beszélyét, a humoros hangulatú s kifogyhatlan költőiségű „Bolond Istókot“, mely még töredék. — Arany nyelvezetén az „ódontság bája“ (Szász K.) ömlik el; — ő a tartalomnak megfelelő régies nyelvezetű külalakot is tudott teremteni. — Bizonyára minden művelt magyar forrón óhajta Magyarország legnagyobb költőjének, hogy töredékműveit befejezhesse.

Az újabb költői nemzedékről alig van mit mondani; csak most mondhatni el még igazán, hogy „Bikficz is verset farag“, a mily roppant nagy a verselők tömege, ép oly kevés a valódi hivatott költők száma. — Ez utóbbiakhoz tartoznak a lyra terén Lévay, Gyulai, Dalmady, Szász Károly; Tóth Kálmán, miként már az 50-es években kimondták, csinos népdalokat írt, de műkölteményein igen érzik Petőfi hatása. — Ide tartozik Vajda János is — ugyanezen költők (Lévay, Dalmady, Tóth K. kivételével) és Arany László kitünő epicus költők egyszermind.

Előbb, hogysem a dráma irodalomhoz átmennénk, vessünk egypár pillantást regényirodalmunkra. — Dugonics után, a ki az izlés fejlődésével elavult, a regény parlagon hevert. — Kármán ugyan művelni kezdé, de bele halt; s így mig irodalmunkban a lyra és epos, úgy dráma terén nagy haladás mutatkozott, a regénynél majd semmi sem történt. — Kisfaludi K. adott ugyan „regény“-t, de ő sokkal kitünőbb vig beszélyeiben. — Fáy regénye („Béltékiaház“) volt az egyetlen kísérlet, mely figyelmet költött, de társ nélkül maradt és sokkal didacticusabb volt, mintsem nagyobb körben hathasson s kivált a női közönséget meghódítsa. — A közönség nagyon sokáig érezte e műfaj hiányát. — „A magyar regény sokáig várta alapítóját, mondja Arany J., végre megjelent Józsikában.“ — „J. pályájának fénypontja a forradalom előtti évekre esik.“ — Ő legelőször történelmi háttéri regénynyel lépett fel, hatása szerfölött nagy volt. — Legbecsesebbek történelmi regényei, mikhen Scott W. hatása vehető észre; némely későbbi regényeiben a franczia izgalmi regényeket követé. Ez utóbbi romlott izlést tanusító iránynak volt művelője Nagy Ignác és a sokkal költőibb Kúthy. — Józsika után báró Kemény

¹⁾ Szépirodalmi szemle 1847. 2—3 sz.

^{*)} Külföldi (angol) költők modorában van írva a „Katalin“ című, szintén befejezett költői beszély.

Zsigmond lépett fel regényeivel; s szintén az angol írók által követett irányban. — „Kemény a leg tartalmasabb mindenik regényírónk közt, mondja Szász K.; a lélektani rajzok mélységében, az elemzés finomságában tűnik ki; a jellemfestésben s a tragikai mozzanatok kiaknázásában egyaránt mester; de ügyellenebb a mese szövésében s kevésbé tudja cselekményét érdekessé tenni.“ — Eötvös regényei esztétikai szempontból incorrectek, ő regényeit túlterheli eszméivel, melyek egy magasztos és bámulandó nemes léleknek szülőitei; nála a cselekvény folyamatát levelekre terjedő reflexiók állítják meg; ezáltal a mű összhatása gyengül s maga a mű alaktalanná válik. — Leghíresebb műve a „Karthausi“, mely sötét világfájdalom szülőite; eszméinek gazdagsága csak e műben tűnik elő a maga egész terjedelmében; ő főleg az iranyregényt, e korcsfajt, művelé. — Keiménnyel ellentétben áll Jókai, a mai regényirodalom hőse; ő bír legmagyarosabb s leggyönyörűbb nyelvezettel, igen kedves előadásmóddal; de rohamos munkássága művészi remeket nem engedett vele alkotatni. — Alakjai idealistí-cusak, lélektanilag valótlanak; regényei meséjében igen feltűnő a bizarr, a rendkívüli hajhászata. — Gyulai szigorú, de igazságos kritikáiban csak a nyelvezet báját ismeri el Jókai kiváló tulajdonául; mindenesetre be kell vallani Erdélyivel, hogy „Jókai inkább élvezendő, mint ítelendő.“ — Kedvelt regény- és beszélyírók még napjainkban Abonyi L., Tolnay L., Szathmáry Pap Karoly, Vértesi Arnold stb. stb.

Ezek után tekintsük meg a költészet harmadik nemét: a drámát. —

Népünknel feltalálható költészeti erének dramai nyilvánulása: az u. n. mysteriumok, melyekből más népeknél fejlődött önálló alapon a dramai költészet; nálunk ez nem történetelt meg. — Amellett, hogy a mohi és a mohácsi s előtti utáni küzdelmek korban nem nagyon volt alkalom erre, népünkben bizonyos előítélet uralkodott a költészet e legfensőbb neme iránt. — Legrégibb maradványunk a Balassa Menyhért „árul-tatásáról“ (árulásáról) szóló, melyben élénk dialóg s jellemfestés mellett nincs dramai compositió; Gyulai dra-matizált satyrának tartja, minők Sztárai anti-papos dialogizált művei is. — Van moralitásunk is „Comico-tra-goedia“ czímmel, de melyet épen úgy, miként a „Theophania“ czíműt s a többi tanodai drámákat, egyszerűen megemlíteni elégségesnek vélek. — A kuruczvilágból maradt fenn egy „actio curiosa“ czímű dráma is; „cse-lekmény alig van valami az egészben, csupa dialóg, mely magáért van, nem a dráma mesejéért. Itt a cse-lekmény nem fejlik, hanem a párbeszédek mulattatnak.“ — Dialógja „élénk s gyors“ folyásu, nyelvezete ma-gyaros, telve „eredetinel eredetibb, részben ma már nem ismert közmondásokkal (Thaly K.) — Dráma-irodalmunk, miként látjuk, igen szegény múlttal bír, csak egyes jelentéktelen darabok maradtak ránk, vagy még inkább ezeknek is csak emlékezete. — Színészeinkről mi bizonyosat sem tudunk. — Midőn a francziás iskola irodalmunkba új életet öntött, ugyanazon időben a színügy körül is érdeklődés támadt; a magyar fő-városban, Pesten, német színtársulat működött; Kelemen László fáradozásai által végre alakult egy kisedd magyar társaság, de a közönség nem pártolása miatt megbukott; a míg játszott is, egy „fészter-féle nyári színházban, vagy miben“ játszott, mondja Szigligeti. — Bessenyei ez időben már elkészítette volt drámáit; de ezek színpadi előadásra nem alkalmasak, túl voltak terhelve e nembeli művei is reflexiókkal; bonyolítani nem bír, alakjai igazán „dróton rángatva“ jönnek, mennek. Ő Voltaire után indulván a hely- és időegység rendíthetlen híve. — „B-t, mint drámáirót jellemzi a nagyszerű keresése, midőn azonban megtalálja ezt, szélfoszlik erőtlen kezeiben. — Nem tud characterizálni; erős, bátor jellem nála duhós, vad szavak declamálásával, intrigus pedig gyáva félrevonulással állíttatik elő, ki a helyett, hogy bonyolítna, simplex, köznapí ármánykodásaival a lapos kifejlésre dolgozik.“ — „... Nála egészen elegendő, ha személyei értelmesen beszélnek s új eszméket adnak elő.“¹⁾ — Legnagyobb hatást tett „Philosophus“ vagy főhőséről czimezve: „Pontyi“ vígjátéka. — „Ebben ügyes dramai ér nyilatkozik, főleg ügyes dialóg fejlesztésében; s a jellemek dramai fejlődés nélküliek ugyan, de tagadhatlanul az életből vannak véve s tisztán domborodnak ki.“ — Midőn színészeink az említett fubodéban megszólaltatták a magyar dráma muzsáját, kedvelt darabok gyanánt adták a Philosophust; leginkább tetszett a főalak, a ki „egy talpig becsületes, de a kis körnél fogva, melyben mozog, él, korlátozott fejű nemes ember.“ — A színműirodalom néhány esetlen eredeti művön kívül jobbadán idegen (német és franczia) érzélgős dramák fordításából állott. „Balassa Menyhért nyelvéhez képest az ekkori színpadi nyelv a legrettenetesebb visszaesés; még konyhaibb, szélesebb, laposabb mint a többi irodalomé. — A Kazinczy Ferencz fordítása csak egy kis zöldelő szigetcseke a széles láp közepén.“²⁾

Kolozsvárott a színügyi mozgalmaknak idővel sokkal nagyobb eredménye lett; ott egy állandó színház épült, s e színtársulat „miként anyaköpi, rajokat cserzett át Magyarországra.“ — Magyarországon a színtár-sulatoknak igen-igen sokáig kelle egyik helyről a másikra vándorolnia, a míg végre valahára nagy nehezen ki tudták vinni bátorlelkű férfiak (Földváry Gábor, Fay András) azt, hogy Pesten egy állandó színház létesült. A színügy ilyen nyomorgása mellett színirodalmunk jelentéktelennek épen nem volt mondható. — Íróink már előbb is iparkodtak munkáikkal támogatni a színügyet; a 19-ik század második évtizede felé azonban nagyobb munkásságot tapasztalunk. — Kisfaludy Sándor úgy ekkori, mint későbbi darabjaiba nem birt dramai lelket, életet lehelni; vagy ha birt is, lyrai természete nem tagadta meg magát. — Meglehelős termékenységű volt Bolyai Farkas is, a ki Kisfaludy Károlyra némi befolyással volt; ő „a conceptióban és ragyogó gondolatokban gazdag elme, s kétségtelen de ki nem mivelte dramai képesség, szinte nem birt correct szerkezetre, kimerülő indokolásra következetes jellemzésre felvergődni, hosszas, nem ritkán egészen felesleges jelenetekkel, s bár rendszeren tartalmas, de gyakran mégis erőltetett és homályos, képes dicitójával pedig hidegen hágy és fásaszt.“³⁾

¹⁾ Ballagi A. id. műve 99. l. — ²⁾ Szigligeti: A dráma és válfajai. 466. l. — ³⁾ Toldy: Irod. tört. II. 28. l.

Kisfaludy Károly volt az, ki a drámairodalmat megteremté s egész költészetünknek újabb irányt adott. — Szomorújátékai, miként Gyulai állítja, nem egyebek, mint magyar ruhába öltöztetett német regényes ritterdrámák, telve hazafiúi puffogatással. — „Kisfaludy K., mondja Gyulai, nagyrészt hibáinak köszönheti hatását; ő mindenesetre nevezetes egyéniség drámairodalmunkban; comoediáknak részint irányával, részint egy pár jeles művével úgyszólván alapját vetette meg; sőt a szorosabb értelemben vett drámában is megvannak a maga érdemei. — Megbuktatta a színpad durva nyelvét, s az uralkodó drámai izlésnek elődeinél nemesebb kifejezést adott; de Kisfaludy K. érdeme inkább relativ, mint abszolút s tulajdonképen egyetlenegy tragoédiát s drámát sem irt.“¹⁾ — Legelső művében a „Tatárok Magyarországon“, melyet a Székesfehérvárról Pestre felvetődött színtársulat adott elő,) „a cselekvénynek nincs központja, a drámai indokolás mindenütt hiányzik.“ ... De a hazafias alapeszme („a magyar még ellenségeit is részvétre és tiszteletre bírja“) kivitta a tapsot. — És így többi műveiben is hiányzik a drámai életerő; de a tárgy maga nemcsak megmenté a darabot a bukástól, de szerzőjének nevét egész Magyarországon híressé tette. — Legsikerültebb műve minden hiánya mellett az „Iréne“ című. — Sokkal értékesebb az, mit Kisfaludy a vígjáték terén adott; vígjátékaiiban igazi drámai életerő nyilatkozik, sikerült comicai elemmel, csak hogy ő a comicumnak azon fajtát alkalmazá, melyet alsóbbnak neveznek; igen gyakran szerepel vígjátékaiiban az álruhába öltözködés, esetlegesség stb. — A magyar tragodia terén egyetlen remekünk van: Bánk Bán; szerzője Katona József. — Katona épen úgy megelőzte korát, miként Zrinyi; mindkettőjüket csak a későbbi kor tudá méltatni. — A darabos nyelvezet mellett oly mély tragicumot találunk e műben, minő irodalmunkban több nincs; az emberi lélek váltakozó szenvedélyei, küzdelmei Shakespeare művészetére emlékeztetőleg vannak élénkbe állítva; az egyes jellemeik ellen (némi csekélységet leszámítva) érdemlegesebb kifogást csak az elfogultság tehet, művészi bonyolítást s megoldást látunk benne lefolyni. — A szenvedély benne erőteljesen, nyersséggel s némelykor majdnem vadsággal nyilatkozik. — Katonának előbbeni darabjai épen nem különböznek kortásai műveitől. — „Mi lett volna“, kiált fel Szigligeti, „Katonából s Kisfaludy K.-ből, ha állandó színházunk van az ő idejükben!“ E két költő mellé sorol egy „harmadik tehetséget“, mely alkalmasint szintén az állandó színház hiánya miatt veszett el: Gombos Imrét. — Kisfaludy, mikor a színtársulat Pesten időzött, rohamosan, igen rövid idő alatt készíté darabjait; s ezért nem alkothatott állandó becsüt; Katona elkedvetlenedve művének hatástalansága felett, drámaírói pályájával felhagyott. — A vígjáték terén kitűnt Kisfaludy K. mellett még Fáy A. is; comicai, irónicus tehetsége meséiben is észrevehető; tág tér nyíltott ennek a vígjáték terén. — A „Régi pénzek“ című vígjátéka ma sem avult el. — „Hány eredeti magyar alakkal találkoztunk e vígjátékban, s mind az életből merítve, a megszólamlásig hű. — S mind oly pattogó élczesek és ötletdúsak a dialogok. — A humoros jellem sem hiányzik.“ — E tehetség kifejlődését is a színpad hiánya akadályozá.²⁾ — A tragodia illetőleg a dráma terén nagy feltűnést okozott Vörösmarty; nagy hatással volt a drámai nyelv fejlődésére. — „Kisfaludy K. megbuktatta a színpad nyelvét, de nem emelte költőivé... — Vörösmarty azt, ha drámaivá nem is, legalább költőivé tette.“ — Hatalmában állott ugyan a jellemfestés, „volt érzéke a tragicum iránt“; de drámaiságot önteni nem bírt drámaiba; miként az eposban, úgy itt is lyrai ömlengésekben árad ki s sokszor találjuk nála a kor szokásos rhetorismusát. — Történelmi drámáinak „a kor eleven színezete, az erőteljes nyelv, a lyrai hangulatok szépsége képezik becsöket s nem a tulajdonképeni drámaiság.“ — „Csongor és Tünde“ dramatizált tündérregéje, mely Görgei (Argirus) említett verses históriája alapján készült, legfigyelemre méltóbb műve. — „V. költői tehetsége majd minden oldalról nyilatkozik itt. — Pathos s naivitás, népies humor s a leggyöngédebb lyra, mély reflexió és játszi szeszély olvadnak itt össze valóságos varázsszá, mely épen úgy elbűvöli az olvasót, mint Csongor Tünde szerelme.“ — Shakespeare Szent-Iván éji Álmanál „csak a drámai compositióra nézve áll alantabb“; a nyelv zengzetességére, költőiségre nézve nem áll Sh. alatt³⁾ — Kisfaludy Károlyhoz hasonlólag csak Szigligeti lépett fel; ő ismerte a színpad titkait s műveit rohamosan alkotta meg a közönség szája-íze szerint; halása igen nagy volt; de műveinek aesthetikai becse vajmi kevés azon korban. — Legnagyobb hatást tett az ő általa megteremtett népszínművel. — A szaporodó drámaírók jobbadán a francia színiköltők példáit követve a „színi hatást“ tüzték ki főelvül, mit azonban már Szigligeti is követett. — Ez iskolához számítják a szerencsétlen Czakót. — „A valódi érzésű, bár beteges kedélyű költő művei, mond Imre S., a társadalmi bűnöket, az emberi jóllétet emésztő szenvedélyeket kitűnő tehetséggel festik; de jelemei bensőleg képtelenek, lehetetlenek, nem természetesen fejlődők, nem összeillők: szerkesztése ügyes, megrázó helyzeteket és változásokat tüntet fel. — A túlzott és vad szenvedélyek harcza által ama világfájdalmas időkben egy ideig kedvesek voltak, de kedvességök maradandó sem színpadon, sem olvasmányul nem lehetet.“⁴⁾ — Ezen irány (a francziás) ellenhatásául tekintik irodalomtörténészeink Telekyt és Hugó Károlyt; mindkettő hivatott drámai költő; de amaz csak egy darabot adott („Kegyencz“), mely Bánk Bánt megközelíté. Hugo K. szép tehetsége fejletlen marad.

A drámairodalomnak újabb fejlődésénél megint Szigligetivel találkozunk; de most már nem alkot napi becsü darabokat; termékenysége száznál több színművet producált eddig. — Tragoediái közül a kritika legtöbbször becsüli a „Trónkeresőt“, a vígjátékok közül „Liliomfit.“ — A vígjáték legújabb időkben ismét virágzásnak indult, de a Rákosi-féle, történelem hamisító téves irányban. — Sokkal örvedetesebb azon virágzás, melyet a népszínmű terén mostani időkben szemlélünk, valódi költői tehetségekkel találkozunk itten. — Hogy a többi

¹⁾ Gyulai: Bánk Bán. Budapest. szemle XI. fűzet (Csengeri-folyam). — ²⁾ Szigligeti id. műve 486. l. — ³⁾ Vörösm. életrajza 152—160 l. — ⁴⁾ Id. műve 281. l.

mellőzzem, csak az elhíresedett „Falú roszát“ említem meg. — Ennek írója a nép egyszerű életének oly éles szemű s költői felfogásu megfigyelője, — s az emberi kebel küzdelmeinek oly élénk festője, egyszerű meséjét oly dramai fejlesztéssel viszi ki, — hogy csak fájdalommal gondolhatunk azon sírhalomra, mely alatt örök álmát aluszsa. — E műfajban Szigligeti a hazai népeletet, költőileg felfogva, vitte a nézőközönség szeme elé, a nép örömeit és szenvedéseit tartta eléje, melyeknek az dalban szokott adni nyilvánulást. — S egy Füredi az 50-es években (miként most Tamási és Soldosné) gyönyörű hangjával egész furorét volt képes létrehozni. — A népszínműről különben Gyulai azt véli, hogy majd idővel kifejlenek belőle az egyes drámai fajok, melyek tösgyökeres magyar jellegűek lesznek. — „Az énekrészek nagyobb kiterjedése majd kifejleszti az operettet, a comicai részek túlsúlya a magyar bohózatot, a komoly rész polgári vagy népdramává emelkedik és eldobja a népdalt, vagy ha megtartja is, mérsékli s egészen céljához alkalmazza, mint a komolyabb francia Vaudeville.“ S e fejlődési processust gyorsíthatni véli egy a fővárosban felállítandó népszínház által. *) — Ime ez utóbbi már létrejött; minő lesz hatása, az még a jövő titka. — Színirodalmunkban most mindenesetre nagyobb fordulatok fognak beállani, minthogy a legkitünőbb drámaírók (Shakespeare, Molière, Calderon stb.) le vannak már nyelvünkre fordítva, s ezek olvasása bizonyára hatással lesz színműiróinkra.

Elértünk a legujabb időkig, s szemlénket befejezhetjük.

Bárminő hézagosan és szaggatottan történt áttekintésünk költészetünk történetén, bátrán vonhatjuk azon következtetést, miszerint költészetünk a világirodalomban most méltó helyett igényel; méltóbbat mint a minövel jó a k a r ó i n k megtisztelnak.

Hantz Gyula.

*) Budapesti szemle 1873. III. k.

II.

TANÁRI KAR.

1. **Faeth Alajos**, gymnasiumi igazgató, kegyes tanítórendi áldozár, rendes tanár, hitelemző; tanította a hittant mind a négy osztályban. H. ó. 8. Tanárkodásának évszáma 42.

2. **Oszvald Béla**, kegyes tanítórendi áldozár, tanította a német nyelvet és történelmet III. IV. a földrajzot I. II. és III. és a szépírást a II. osztályban. H. ó. 15. Tanárkodásának évszáma 7.

3. **Albert Ferencz**, kegyes tanítórendi áldozár, a természettani szertár öre; a k. m. természettudományi társulat rendes tagja, IV. osztály főnöke; tanította a mennyiségtant I. IV. a természettant III. IV. és a vegytant a IV. osztályban. H. ó. 14. Tanárkodásának évszáma 6.

4. **Cserép Sándor**, kegyes tanítórendi áldozár, a k. m. természettudományi társulat rendes tagja, III. osztály főnöke; tanította a magyar és latin nyelvet III. IV. osztályban. H. ó. 17. Tanárkodásának évszáma 6.

5. **Fehérvári István**, kegyes tanítórendi tag, II. osztály főnöke; tanította a magyar nyelvet I. II. a természetrajzt I. II. a mennyiségtant II. III. osztályban. H. ó. 17. Tanárkodásának évszáma 2.

6. **Hantz Gyula**, kegyes tanítórendi tag, I. osztály főnöke; tanította a latin és német nyelvet I. II. a szépírást I. osztályban. H. ó. 17. Tanárkodásának évszáma 1.

Melléktanárok.

Baaden Károly, világi, elemi tanító; tanította a tornaszatot nyári időben. H. ó. 5.

Fehérvári István; tanította a gyorsírást. H. ó. 2.

Hantz Gyula; tanította a francia nyelvet. H. ó. 2.

Hoffmann Mátyás, világi, elemi tanító; tanította a rajzot mind a négy osztályban. H. ó. 10.

Pánits Lyubomir, gör. kel. lelkész, a gör. kel. ifjúságnak hitelemzője; tanította a hittant és szerb nyelvet mind a négy osztályban. H. ó. 16.

A nem kath. vallású ifjakat saját lelkészeik oktatták a vállastanban.

III.

TUDÓSÍTÁS A TANODÁRÓL.

1. A tanári karban történt változás.

Az 187⁵/₆ tanév kezdetét megelőzőleg Marecker Ferencz tanár Nagy-Károlyba helyeztetvén át, az üresedésbe jött tanszéket rendfőnöki kinevezés útján Hantz Gyula tanár foglalta el. — A november 15-én tartott tanácskozmány fájdalmasan vette tudomásul Albert Ferencz tanár súlyos betegsége felől mondott orvosi véleményt, melynél fogva egészségének visszaszerzése végett a tanári széket elhagynia kellett. Tanóráit a tanári kar helyettesíté. De fájdalom, egészsége helyre nem állott, mert már február 14-én fiatal életét kínos küzdelmek között visszaadta Teremtőjének.

2. A tanév kezdete.

A tanári kar 1875. szeptember 27-én tartotta ezen tanévnek első tanácskozmányát, melyben Fehérvári István választatott meg ez évre jegyzőnek. — A tanuló ifjúság 29. és 30. iratott be, ugyanekkor tartattak meg a felvételi vizsgálatok. Október 1-jén az ifjúság ünnepélyes „Veni sancte“ után sz. misét hallgatott. Az ismétlődő vizsgálatok október 2. és 3. tartattak meg.

Október 4-én, mint Ő Felsége apostoli királyunk névünnepének alkalmából az egész ifjuság a tanári karral együtt a szentegyházban megjelent, hogy a Mindenek Urától áldást könyörögjön a honra és annak apostoli királyára.

Október 5-én a rendes előadások kezdettek meg.

Márczius 10-én hazánk nagy fia Deák Ferenczért gyászistentisztelet tartatott, melynek végeztével Cserép Sándor tanár az e célra feldíszített rajzteremben nagyszámú vendégek jelenletében az ifjusághoz a nemzet bölcsének honfiai erényeiről emlékbeszédet tartott.

Májushó 8-án Torontálmegye és Nagy-Becskerek városa Deák Ferencz hazánk nagy fiáért gyász istenitiszteletet rendezett, melyen az egész ifjuság a tanári karral együtt testületileg megjelent.

3. Fegyelmi ügy.

A vallás- és közoktatási magyar ministerium által előszabott fegyelmi szabályok a tanév első havában a tanuló ifjuságnak felolvastattak, melyeket az pontosan megtartott.

IV.

T A N S Z E R E K.

A gymnásiumi könyvtár gyarapítására a fölvéti díj 74 frt. fordított.

A m. tudományos Akademia részéről ajándékoztattak: Almanach 1875. Értesítő, nyelvtudományi — természettudományi — matematikai — és történeti értekezések.

A természettani műterem számára a nemes város 194 frt utalványozott, mely összeg különféle természettani készülékek beszerzésére fordított. — Hálás szívvvel kell itt felemlitenünk tek. Kellner József gyógyszerész urat, ki mint a tanúgy lelkes barátja, legszívesebb készséggel ajánlotta fel a gyógyszertárában készletben meglévő vegyszereknek szükségletünkhöz mért ingyenes kiszolgáltatását, mely szívesség a vegytan tanára által több ízben igénybe is vétetett.

V.

AZ ÉRDEMSOROZATI JEGYEK S NÉMELY RÖVIDÍTÉSEK MAGYARÁZATA.

I. Magaviseletre:

- 1 = példás
2 = dicséretes
3 = jó
4 = törvényszerű
5 = kevésbé törvényszerű.

II. Szorgalomra:

- 1 = ernyedetlen
2 = kitarló
3 = kellő
4 = hanyatló
5 = csekély
6 = semmi.

III. Előmenetelre:

- 1 = kitűnő
2 = jeles
3 = jó
4 = elégséges
5 = elégtelen
6 = rossz.

r. k. = római katolikus; g. k. = görög keleti; ág. v. = ágostai vallású; h. v. = helvét vallású; m. v. = mózes vallású; ism. = ismétlő; kit. = kitűnő; jel. = jeles; e. r. = első rendű; m. r. = második rendű; h. r. = harmadik rendű.

A *-gal jelöltek orvosi bizonyítván folytán a tornásztól fölmentettek.

A †-tel jelöltek néhai Szathmáry-Mihanovits Károlina-féle alapítványban részesültek.

VI.

Első osztály.

A tanuló neve, hitvallása, ösztöndíjas- vagy ismétlő-e?	Magaviselet	Szorgalom	Hittan	Latin nyelv	Magyar nyelv	Német nyelv	Szerb nyelv	Földrajz	Természettud.	Mennyiségtan	Rajz	Szépíráás	Tornászat	Gyorsíráás	Francia nyelv	Általános sorozat
† Ambrus László, h. v.	3	5	3	4	4	4	4	4	4	5	2	3	2	-	-	m. r.
Árvay Ferencz, r. k. ism.	3	5	4	5	4	4	-	4	4	5	2	3	3	-	-	m. r.
Demkó Pál, r. k.	2	2	2	2	3	2	-	3	2	3	2	3	3	-	3	e. r.
Dimitrievits Izidor, g. k.	2	3	1	3	3	3	3	4	2	4	3	3	*	-	-	e. r.
5 Engelsmann Emil, m. v.	2	3	1	2	2	2	3	3	2	3	3	3	3	-	-	e. r.
Funk Arthur, r. k.	3	3	4	4	3	4	4	4	3	4	4	4	2	-	3	e. r.
Gollik József, r. k.	3	6	5	5	6	5	-	6	6	6	4	4	3	-	-	h. r.
Gombár Janos, r. k.	3	5	4	4	4	4	-	4	3	5	4	4	3	-	-	m. r.
Holländer Samuel, m. v.	2	3	1	2	4	2	-	4	3	4	3	2	3	-	-	e. r.
10 Jäger Antal, r. k.	2	3	3	2	3	2	-	3	3	3	3	2	2	-	-	e. r.
Juhász József, h. v.	1	1	2	1	1	1	3	2	1	2	3	1	2	-	-	kit.
Kirilovits Döme, g. k.	4	5	4	5	4	5	4	5	4	5	4	4	2	-	-	m. r.
Kracher Adolf, ág. v.	3	5	-	4	4	5	4	6	4	6	3	4	3	-	-	
Kuszing Péter, r. k., ism.	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	3	2	-	-	e. r.
15 Lászlóffy Janos, r. k.	2	3	3	3	2	3	-	3	2	3	3	3	3	-	3	e. r.
Lazarevits Milan, g. k.	4	6	2	6	6	5	3	6	6	6	4	4	3	-	-	h. r.
Mandrovits Dusan, g. k.	3	5	4	5	4	4	4	3	3	3	2	1	2	-	-	m. r.
Nesztorov Zsivan, g. k.	3	5	1	4	4	4	3	5	3	5	4	3	3	-	-	m. r.
Nitsche Ferencz, r. k.	4	4	2	4	4	4	-	4	4	4	4	3	3	-	-	e. r.
20 Pétsch Henrik, r. k.	3	3	3	3	3	2	-	3	3	3	1	3	2	3	3	e. r.
Schöbitz Ferencz, r. k.	3	3	4	3	4	4	-	4	4	3	3	4	3	-	-	e. r.
Smiciklas Béla, r. k.	3	3	2	4	4	3	-	4	4	4	3	3	2	-	-	e. r.
Szavits Sándor, g. k.	3	5	2	5	4	3	3	4	4	4	2	3	2	-	-	m. r.
Szuveicsin Lyubomir, g. k.	k	k	i	l	é	p	e	t	t							
25 Várady Mihály, r. k.	k	k	i	l	é	p	e	t	t							
Vécsey Zsigmond, h. v.	2	3	2	3	3	3	-	3	3	3	2	3	3	-	-	e. r.

Második osztály.

A tanuló neve, hitvallása, ösztöndíjas- vagy ismétlő-e?	Magaviselet	Szorgalom	Hittan	Latin nyelv	Magyar nyelv	Német nyelv	Szerb nyelv	Földrajz	Természetrajz	Mennyiségtan	Rajz	Szépíráás	Tornászat	Gyorsíráás	Francia nyelv	Általános sorozat
Benkovits Miklós, r. k.	2	3	3	4	3	3	-	3	2	3	3	3	3	-	-	e. r.
Brájer Lajos, r. k.	2	2	2	1	2	1	-	3	1	2	3	3	3	-	-	jel.
† Csath András, h. v.	3	3	3	4	2	3	-	4	2	3	3	3	3	-	-	e. r.
Decker Sándor, r. k.	4	3	4	4	3	4	-	3	3	4	3	3	*	-	-	e. r.
5 Fankovits István, g. kath.	2	5	4	5	4	5	-	5	4	4	3	4	2	-	-	m. r.
Filip János, r. k.	4	3	4	4	4	3	-	4	4	4	2	4	2	-	-	e. r.
Fischer Lipót, m. v.	3	3	1	4	2	3	-	4	2	2	2	3	3	3	-	e. r.
Floth Ede, r. k.	2	3	2	4	2	3	-	3	2	3	2	3	3	-	-	e. r.
Fröhlich István, r. k. ism.	4	4	4	3	4	2	-	4	4	2	4	4	2	-	-	e. r.
10 Grób Ferencz, r. k.	3	5	4	4	4	3	-	5	4	4	4	4	3	-	-	m. r.
Grünbaum Arnold, m. v.	3	3	1	3	3	2	-	3	2	2	2	3	3	2	-	e. r.
Gyurkovits Method, ág. v. ism.	4	4	2	4	3	4	-	3	2	4	2	4	2	-	-	e. r.
Kadár Sándor, g. k.	2	3	1	3	1	3	-	2	1	2	4	1	2	-	-	e. r.
Koller Nándor, r. k.	1	1	1	1	1	1	-	1	1	1	2	2	3	-	-	kit.
15 † Korényi Géza, r. k.	2	3	4	4	4	4	-	3	4	4	1	2	3	-	-	e. r.
Kuhn János, r. k.	1	1	1	1	1	2	-	2	1	1	3	4	2	-	-	kit.
Magyar Károly, r. k.	3	3	3	4	2	4	-	3	2	2	4	3	3	3	-	e. r.
Marinkov János, g. k.	4	4	2	4	4	4	3	4	3	4	3	4	2	-	-	e. r.
† Nikolits István, g. k.	3	5	1	5	4	4	4	4	3	4	3	4	2	-	-	m. r.
20 Perger Nándor, r. k.	2	3	2	3	2	3	-	3	2	4	3	4	1	1	3	e. r.
Praschak Antal, r. k.	3	5	3	5	4	4	-	4	3	4	3	3	3	-	-	m. r.
Rajagh Béla, r. k.		k	i	l	é	p	e	t	t							
Schuverth József, r. k. ism.	4	4	4	4	4	4	-	4	4	4	2	3	3	-	-	e. r.
Vicz Ede, r. k.	3	2	2	1	1	3	-	2	1	1	2	2	*	-	-	jel.
25 Winter Fülöp, m. v.	3	2	1	2	2	2	-	3	2	2	2	3	3	2	-	jel.
Winter Miksa, m. v.	3	2	1	2	2	2	-	2	2	2	2	1	3	2	-	jel.

Harmadik osztály.

A tanuló neve, hitvallása, ösztöndijas- vagy ismétlő-e?	Magaviselet	Szorgalom	Hittan	Latin nyelv	Magyar nyelv	Német nyelv	Szerb nyelv	Földrajz	Történelem	Mennyiségtan	Természettan	Rajz	Tornászat	Gyorsírászat	Francia nyelv	Általános sorozat
Bagyin Döme, g. k.	4	5	4	5	4	4	4	4	4	4	5	3	3	-	-	m. r.
Damian Péter, r. k.	3	2	1	2	2	2	-	2	2	1	2	4	2	-	-	jel.
Diamant László, m. v.	1	1	1	1	1	1	-	1	1	1	1	3	3	1	2	kit.
Floth Emil, r. k.	2	4	3	4	4	4	-	4	4	4	4	3	2	-	-	e. r.
5 Goller Lajos, r. k.	4	2	2	2	2	2	-	2	2	2	2	3	2	-	-	jel.
Gruber István, r. k.	3	5	4	4	5	4	4	4	4	4	4	3	3	4	-	m. r.
Gyukits György, g. k.	4	5	3	4	4	4	-	4	4	4	5	4	2	-	-	m. r.
Holländer Mór, m. v.	2	2	1	2	2	2	-	1	1	1	1	2	2	-	-	jel.
† Kolpaszky István, ág. val.	1	2	1	2	2	3	-	2	2	1	1	2	2	-	-	jel.
10 Kögi Béla, r. k.	4	4	3	3	3	3	-	4	4	3	4	3	2	-	-	e. r.
† Kuhn Gabor, r. k.	4	3	2	3	3	4	-	3	3	3	3	3	2	-	-	e. r.
† Meggyessy Caesar, r. k.	1	1	1	1	1	2	-	1	1	1	1	2	2	-	-	kit.
Pollák Győző, m. v.	3	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	kit.
Popovits Szilárd, g. k.	3	4	3	4	4	4	3	4	4	4	4	3	*	3	-	e. r.
15 Popovits Timoth. g. k.	4	4	3	4	4	4	3	4	4	3	4	3	2	2	-	e. r.
Raskovits János, g. k.	2	2	2	2	2	3	3	2	2	2	2	2	*	2	-	jel.
Richter Ferencz, r. k.	2	3	3	3	3	4	-	3	3	3	3	2	2	-	-	e. r.
Schráder László, r. k.	3	4	3	4	4	4	-	4	4	3	3	4	2	1	-	e. r.
Szalay Elek, r. k.	3	4	2	4	4	4	-	3	3	3	4	2	3	3	-	e. r.
20 Tietze Nándor, r. k.	4	4	3	4	4	3	4	4	4	4	4	3	2	3	-	e. r.
† Zsivanu Miklós, g. k.	3	5	3	4	4	4	-	4	4	4	5	3	2	-	-	m. r.

Magántanuló: Szrematz Pál, g. k. — Bremmer Antal, r. k.

Negyedik osztály.

A tanuló neve, hitvallása, ösztöndijas- vagy ismétlő-e?	Magaviselet	Szorgalom	Hittan	Latin nyelv	Magyar nyelv	Német nyelv	Szerb nyelv	Történelem	Matematika	Természettan	Vegytan	Rajz	Tornaszat	Gyorsírázat	Francia nyelv	Általános sorozat
	Ambrózy Emil, ág. v.	3	3	2	4	4	4	4	3	4	3	3	2	2	1	-
† Baudisz Virgil, r. k. ism.	4	3	2	2	3	3	-	3	2	3	2	2	2	-	-	e. r.
Ferdinandi János, r. k.	3	4	4	4	4	4	-	4	4	3	3	4	2	3	-	e. r.
Filipetz László, r. k.	2	2	2	2	1	2	2	1	2	3	2	3	*	-	-	jel.
5 Filkovich Boldizsár, r. k.	2	2	1	2	2	2	-	2	2	2	1	1	3	3	-	jel.
Fischer József, r. k.		k	i	l	é	p	e	t	t							
Georgievits Péter, g. k.	2	3	3	3	2	2	4	2	2	4	1	2	*	-	-	e. r.
Kálmán István, r. k. ism.	2	3	1	4	2	4	-	2	2	2	2	3	2	2	-	e. r.
Krumenacker Ferencz, r. k.	4	3	3	4	4	3	-	3	3	3	3	1	-	-	-	e. r.
10 † Lestyánszky Pál, ág. v.	2	1	1	1	1	2	3	1	1	1	1	4	2	1	-	kit.
Matavovszky András, r. k.	3	3	3	4	4	3	-	3	4	4	4	3	*	-	-	e. r.
Max Mór, m. v.	3	3	2	4	4	3	-	4	3	3	2	1	1	-	-	e. r.
Molnár Géza, r. k.	3	3	3	4	3	3	-	3	3	4	3	3	3	-	-	e. r.
Napholcz Virgil, r. k.		k	i	l	é	p	e	t	t							
15 Petrovits Sándor, g. k.	2	2	2	1	2	1	3	1	2	2	1	4	*	1	1	jel.
Rieger János, r. k.	3	2	2	2	2	2	-	2	2	3	1	2	2	3	3	jel.
Schmidt János, r. k.	2	2	2	2	2	2	-	2	2	3	2	2	2	1	-	jel.
Szabó Árpád, r. k.	3	3	2	4	3	3	-	3	3	4	4	2	2	-	-	e. r.
Szávits Pál, g. k.	2	3	3	2	2	3	3	2	3	3	1	2	2	-	-	e. r.
20 Varga Ferencz, r. k.	2	3	3	4	4	3	3	3	3	3	3	3	3	1	-	e. r.
Várady Béla, r. k.	2	3	1	3	3	3	-	1	4	3	2	3	2	-	-	e. r.
Zsarkó István, r. k.	2	3	2	3	2	4	-	2	3	3	3	3	3	-	-	e. r.

Magántanuló: Bremmer Antal, r. k.

VII.

Statistikai kimutatás.

Osztály	Beiratott az év elején					Évközben		A tanév végéig megmaradt tanulók																
	nyilvános	magántanuló	alsóbb osztályból	ismétlő	összesen	kilépett	maradt	Vallás szerint					Nemzetiség szerint					Előmenetel szerint						
								róm. kath.	gör. kel.	ág. vall.	hely. vall.	mózes vall.	magyar	német	szerb	román	tót	horvath	különö	jeles	I. rendű	II. rendű	III. rendű	vizsgálatlan maradt
I.	26	—	24	2	26	2	24	12	6	1	3	2	9	9	6	—	—	—	1	—	13	7	2	1
II.	26	—	23	3	26	1	25	16	3	1	1	4	16	6	3	—	—	—	2	4	15	4	—	—
III.	21	2	23	—	23	—	23	12	7	1	—	3	11	2	5	2	1	2	3	5	11	4	—	—
IV.	22	1	22	1	23	2	21	15	3	2	—	1	11	6	3	—	—	1	1	5	15	—	—	—
	95	3	92	6	98	5	93	55	19	5	4	10	47	23	17	2	1	3	7	14	54	15	2	1

**

VIII.

JÓTÉKONYSÁG.

A Nagyméltóságú vallás- és közoktatási m. k. ministerium a Fekésházy-féle alapítványból 5 jutalomkönyvet küldött oly idegen ajku tanulók számára, kik a magyar nyelv tanulásában a legtöbb előmenetelt tették; ezekben Filipetz László, Lestyánszky Pál IV.; Goller Lajos, Pollák Győző III., és Koller Nándor II. osztálybeli tanulók részesítettek.

IX.

KIVONAT

a vallás- és közoktatási m. k. miniszterium által kibocsátott gymnasiumi rendtartásból a szülők és gondnokok tájékozására:

5. §. A nyilvános tanulók szabályszerű felvétele augusztus 30 és 31-én s szeptember havának három első napján történik.

6. §. b) A felvételi vizsgálat minden a gymnasium első osztályába felveendő ifjura nézve kivétel nélkül kötelező.

e) A felvételn kívánó tanuló a felvételre eddigi tanulmányairól szóló bizonyítványaival személyesen szülei, gyámjai vagy ezek megbízottja kíséretében tartozik az igazgatónál jelentkezni.

21. §. Azon nyilvános tanulók, kik rendes időben a vizsgálatokat le nem tették s tanulmányaikat a következő osztályban folytatni fogják, a tanodai igazgatósághoz benyújtandó kérvény alapján pótvizsgálatokra bocsáthatnak. Azok, kik ebbeli köteleességeknek le nem győzhető akadály miatt nem felelhettek meg, díj nélkül bocsáthatnak pótvizsgálatra; azok ellenben, kik mulasztásaikat kellőleg igazolni nem képesek, a magánvizsgálatokért járó díjt kötelesek megfizetni. A fennemlített folyamodványok a mulasztás igazolására vonatkozó bizonyítványokkal felszerelve július 8-áig adandók be. Későbbi kérvények csak a rendkívüli akadály bizonyítása esetében vétethetnek figyelembe.

24. §. Oly tanuló, ki valamely kötelezett tantárgyból másodosztályzatot kapott, az osztályt ismételni tartozik. Megengedtetik azonban, hogy az esetben, ha remélni lehet, hogy a hiányt a rendelkezésére álló idő alatt magánszorgalommal pótolhatják, olyanoknak, kik csak egy tantárgyből kaptak elégtelen tanjegyet az illető tanár meghallgatása után az igazgató, a kik pedig két tantárgyből kaptak ezen tanjegyet, a tanári testület ad-hasson engedélyt a vizsgálat ismétlésére. A javító-vizsgálatnak megengedése iránti folyamodványok beadásának idejére nézve a 21. §. határozata alkalmazandó.

25. §. A pót- és javító-vizsgálatokra az illető tanulók csak a következő tanév első havában bocsáthatnak. E vizsgálatokat a nyilvános, úgy mint magántanulók ugyanazon tanodánál kötelesek letenni, melynél megbuktak, vagy a vizsgálatokat letenni elmulasztották.

26. §. Azon tanulók, kik a pót- vagy javító-vizsgálatokat a meghatározott időben le nem teszik, vagy azokon valamely tantárgyből elégtelen osztályzatot kapnak, javító-vizsgálatra nem bocsáthatnak, hanem az osztályt kötelesek ismételni.

27. §. Ha a tanuló az évi vizsgálat alkalmával kettőnél több tantárgyből bukott meg, a tanári kar meghallgatása után csak rendkívüli kivételes esetekben adhat a felsőbb tanhatóság engedélyt a pót-, illetőleg javító-vizsgálat letételére.

30. §. A mely tanuló már egyszer vizsgálat ismétlése után lépett felsőbb osztályba, ha egy vagy több év mulva ismét megbukik, többé javító-vizsgálatra nem bocsáthatik, hanem tartozik az osztályt ismételni.

31. §. Ugyszintén javító-vizsgálatra nem bocsáthatik, hanem az osztályt ismételni köteles az, ki csak egy tantárgyből is rossz — harmad osztályzatot — kapott.

